

Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Evelinos Savickaitės

V kurso, komercinės ir verslo

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Draudimo piktnaudžiauti teise samprata ir teisinės pasekmės civilinėje
teisėje**

**Concept of Prohibition of Abuse of Rights and the Consequences of a
Violation of This Prohibition in Civil Law**

Vadovas: Prof. habil. Dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: Prof. Dr. Ramūnas Birštonas

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas CK 1.137 straipsnio 3 dalyje įtvirtinto draudimo piktnaudžiauti subjektine teise principo turinys bei samprata, paliečiant ne vien Lietuvos teisinę sistemą, bet ir kitas kontinentinės teisės šalis, kaip pavyzdžiui, Prancūziją, Vokietiją, Šveicariją bei Rusiją. Taip pat šiame darbe yra pateikiama pačio principo teisinė kilmė. Antroje darbo dalyje yra analizuojama Lietuvos teismų praktika, ypatingą dėmesį kreipiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėse bylose. Be kita ko, bylų pagrindu yra išskiriami du ryškūs CK 1.137 straipsnio 3 dalies praktinio taikymo būdai bei teismų praktikos pagalba yra atskleidžiamos draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo pasekmės daiktinės teisės ir prievolių teisiniuose santykiuose.

Pagrindiniai žodžiai: netinkamas naudojimas teisėmis, teisės ribų peržengimas, netinkamas teisės įgyvendinimas, teisių absoliutinimas, teisių varžymas.

This work analyzes the content and concept of the principle of prohibition of abuse of subjective right enshrined in Article 1.137 (3) of the CC, touching not only the Lithuanian legal system, but also other countries of continental law, such as France, Germany, Switzerland and Russia. The legal origin of the principle itself is also presented in this work. The second part of the work analyzes the practice of Lithuanian courts, paying special attention to the rulings of the Supreme Court of Lithuania in civil cases. Among other things, on the basis of cases two distinct ways of practical application of Article 1.137 (3) of the CC are distinguished and with the help of court procedure the consequences of violation of the prohibition of abuse of rights in legal relations of property rights and obligations are revealed.

Keywords: improper exercise of rights, exceeding the boundaries of law, improper implementation of law, absoluteness of rights, restriction of rights.

TURINYS

Ižanga	2
1. Draudimo piktnaudžiauti teise samprata.....	7
1.1. Piktnaudžiavimo teise instituto raida kontinentinės teisės sistemose.....	7
1.2. Draudimo piktnaudžiauti teise sampratų įvairovė.....	18
2. Draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo pasekmės civilinėje materialinėje teisėje.....	30
2.1. Draudimo piktnaudžiauti teise pasekmės, susijusios su daiktiniais teisiniais santykiais	32
2.2. Draudimo piktnaudžiauti teise pasekmės, susijusios su prievolintais teisiniais santykiais	42
Išvados.....	50
Šaltinių sąrašas	52
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56

Ižanga

Nagrinėjamos temos aktualumas. Civilinė teisė garantuoja ne tik civilinių pareigų įvykdymą, bet nustato ir civilinių teisių įgyvendinimą, t.y. asmens, turinčio teisę reikalauti iš kito asmens atlikti jo naudai tam tikrus veiksmus, elgesio ribas ir sąlygas (Baranauskas et al. 2008, p. 76). Piktnaudžiavimą teise galima laikyti lyg pačios įstatyme nustatytos teisės panaudojimą prieš įstatymą arba įstatymo raidės nukreipimą prieš jo tikslus ir dvasią (Kelsen, 2005). Šiuo atveju tinkamai ir aiškiai sąvokos esmę apibrėžia prof. habil. Dr. Valentinas Mikelėnas įvardindamas, kad piktnaudžiavimo teise atveju asmuo siekia panaudoti įstatymą įstatymui priešingais tikslais (Mikelėnas, 1996). Draudimo piktnaudžiauti teise principo svarba yra aktuali visose teisės šakose (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 228 straipsnis taip pat kalba apie piktnaudžiavimą baudžiamojoje teisėje), kadangi iš esmės tai gana platus principas, kuris apibrėžia bendrą taisyklę, kad asmuo negali absoliutinti savo turimos teisės ir naudoti ją ne pagal paskirtį, arba be jokio pateisinamo tikslo bei priežasties šia teise naudotis kenkiant kitam teisinių santykių subjektui. Be kita ko, šis analizuojamas principas yra glaudžiai susijęs ir su kitais bendraisiais civiliniais teisės principais, kaip pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse 1.2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintais principais: civiliniai santykiai reglamentuojami vadovaujantis jų subjektų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, sutarties laisvės, nesikišimo į privačius santykius, teisinio apibrėžtumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių, neleistinumą piktnaudžiauti teise ir visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principais (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Šiuolaikinėje visuomenėje žmonės vis dažniau ir daugiau įgyja teisių, pamiršdami apie elementariausias pareigas. Be kita ko, plačioji visuomenė taip pat ne visada susimąsto ir apie tai, kad jų turimos teisės nėra absoliučios ir turi tam tikras ribas, kurias peržengus, atsiranda galimybė pakenkti ir kitiems civilinių teisinių santykių subjektams (į tai patenka asmenys, kurie turi tikslą pakenkti, bei tie, kurie tokio tikslo neturi). Būtent tokioje situacijoje iškyla piktnaudžiavimo teise grėsmė. Verta paminėti, kad nemenką įtaką šių laikų teisinei sistemai gali padaryti ir visuotinė pasaulinė pandemija, kurios metu teisė turi ieškoti naujų ir teisingų sprendimų būdų, kurie padėtų teisinėmis priemonėmis išspręsti susiklosčiusias teises situacijas, ginčus. Tikėtina, kad COVID-19 sukelta pasaulinė pandemija gali paliesti ir neleistinumą piktnaudžiauti teise principo veikimą bei taikymą. Galima daryti prielaidą, kad esant tokiai ekstremaliai situacijai, kurioje kyla abejonių dėl teisinių santykių stabilumo, asmenys gali pradėti mąstyti apie galimybę piktnaudžiauti teise, pavyzdžiui, galimai ateityje bus susidurta su *force majeure* instituto piktnaudžiavimu arba verslo subjektų tarpusavio santykių reguliavimu. Todėl,

žvelgiant į šių dienų aktualijas, draudimo piktnaudžiauti teise principo svarba tikėtina gali išaugti. Tam, kad šis principas būtų tinkamai taikomas, yra reikalinga esminė analizė, kurios pagalba būtų suformuota bendra teismų pozicija, kada ir kokioms sąlygoms esant, šis principas gali būti taikomas.

Taip pat verta paminėti bei aptarti, kodėl ši tema yra svarbi ir teisės teorijos atžvilgiu. Visu pirma, kaip jau buvo minėta, šis principas yra bendrasis civilinės teisės principas, o tai reiškia, kad jis apima visas civilinės teisės šakas. Iš to galima daryti išvadą, kad draudimo piktnaudžiauti teise principas yra universalus ir daug kur pritaikomas. Taip pat, kiekviena asmens subjektinė teisė turi savo ribą, kurią peržengus, asmuo gali būti laikomas piktnaudžiaujančiu teise, todėl šiuo atveju yra svarbi bei aktuali prevencija, t.y. jei asmuo žinos ir supras, kaip plačiai ir kaip tiksliai jis gali naudotis savo teise, tikėtina, kad asmuo, suprasdamas neigiamas pasekmes, stengsis laikytis subjektinės teisės apibrėžtų ribų ir teisės turinį naudos pagal jos paskirtį.

Darbo tikslas. Atskleisti, kaip yra taikomas draudimas piktnaudžiauti teise principas daiktinėse ir prievoliuose teisiniuose santykiuose, daugiausiai dėmesio skiriant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai, bei nustatyti šio principo pažeidimo sukeltas teisinės pasekmes.

Darbo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti, kaip vystėsi ir keitėsi draudimo piktnaudžiauti teise institutas užsienio valstybių teisės šaltiniuose bei Lietuvos Respublikos teisės šaltiniuose;
- 2) Išnagrinėti ir išskirti esminius šio principo turinio bruožus ir taikymo būdus teismų praktikoje;
- 3) Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, ištirti šio principo taikymo ypatumus daiktinės teisės santykiuose;
- 4) Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, ištirti šio principo taikymo ypatumus prievolių teisės santykiuose.

Rašto darbo objektas. Šiame darbe analizuojamas draudimo piktnaudžiauti teise principas, analizę pradėdant nuo šio principo užuomazgų bei atsiradimo prielaidų, nuosekliai peržvelgiant vystymosi tendencijas bei ypatumus ne vien Lietuvos Respublikos teisinės sistemos ribose, bet trumpai peržvelgiant ir kai kurių kitų valstybių teisinės sistemas.

Taip pat šiame darbe peržvelgiama neleistinumо piktnaudžiauti subjektine teise principo samprata, teoriniu būdu išgryninami esminiai bruožai, vadovaujantis teorinės medžiagos šaltiniais. Šiame darbe draudimo piktnaudžiauti teise samprata praplečiama ir išgryninama ne vien teoriniu lygmeniu, bet tam pasitelkiamos ir kelios esminės bylos, kuriose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plačiausiai ir išsamiausiai išplėtojo nagrinėjamo principo turinį.

Antroje darbo dalyje yra pateikiama susisteminta, daugiausiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Atliekant tyrimą, objektas (dalis susijusi su draudimo piktnaudžiauti teise pasekmėmis civilinėje teisėje) buvo susiaurintas iki teisinių pasekmių analizavimo tik daiktinės teisės santykiuose bei prievoliuose teisiniuose santykiuose. Kitos civilinės teisės šakos šiame darbe nėra išsamiai analizuojamos dėl rašto darbo apimties. Priežastis, kodėl buvo pasirinktos konkrečiai šios dvi civilinės teisės šakos, yra susijusi su bylų skaičiumi, tai reiškia, kad iš visų bylų, kuriose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paminėjo Civilinio Kodekso 1.137 straipsnio 3 dalį, daugiausiai ginčų kildavo teisiniuose santykiuose, susijusiuose su daiktine bei prievolių teisėmis.

Svarbu pažymėti, kad antroje dalyje nutartys yra analizuojamos pagal tam tikrą sistemą, t.y. kiekvienos civilinės teisės šakos bylos yra išskiriamos į dvi grupes: a) nutartys, kuriose teismai draudimą piktnaudžiauti teise taiko tiesiogiai ir ginčo šalis yra laikoma piktnaudžiaujančia atitinkama teise; b) nutartys, kuriose teismai tiesiogiai nenurodo, kad yra taikomas neleistinumо piktnaudžiauti teise principas, bet iš byloje esančių faktinių aplinkybių bei teismų nutartyse pateikiamų argumentų, galima daryti išvadą, kad Civilinio Kodekso 1.137 straipsnio 3 dalis yra taikoma.

Tyrimo metodai. Iškeltam tikslui pasiekti yra naudojami šie metodai:

1. Lyginamasis – šis metodas buvo naudojamas lyginant Prancūzijos, Vokietijos, Šveicarijos, Rusijos bei Lietuvos draudimo piktnaudžiauti teise principo sampratas bei šio principo įtvirtinimo būdus teisiniuose šaltiniuose.
2. Istorinis – šiuo metodu buvo nagrinėjama iš ko kilo ir kaip vystėsi neleistinumо piktnaudžiauti teise samprata, kaip ji keitėsi, istorinių aplinkybių kontekste, ypač kalbant apie Lietuvą.
3. Sisteminis – šio metodo pagalba, pagrinde buvo grupuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys civilinėse bylose, per šias grupes atskleidžiant teismų susiklosčiusią praktiką, taikant nagrinėjamą principą.

Darbo originalumas. Ieškant teisinės informacijos draudimo piktnaudžiauti teise tema, daugiausiai randama literatūros bei mokslinių straipsnių, kurie yra susiję ne su piktnaudžiavimu materialine civiline teise, o piktnaudžiavimu civilinio proceso teise. Straipsniuose bei kituose teisės šaltiniuose, kuriuose visgi yra kalbama apie piktnaudžiavimą materialinėmis teisėmis, galima pastebėti, kad daugiausiai dėmesio yra skiriama šio principo sampratos atskleidimui bei šio principo lyginimui bei gretinimui su sąžiningumo principu. Šiame rašto darbe yra stengiamasi šią temą atskleisti labiau praktinio pritaikomumo požiūriu, nesuteikiant viso dėmesio tik teoriniai sampratimai. Taip pat šio darbo originalumas pasireiškia tuo, kad čia pateikiama susisteminta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika teisiniuose ginčiuose, kurie yra susiję su prievolių bei daiktine teise. Sistemiškai išskirtos ir sugrupuotos bylos leidžia suprasti, kaip Lietuvoje yra realiai taikomas principas, bei leidžia padėti identifikuoti, kokio pobūdžio situacijose teismai tikėtina asmens veiksmus kvalifikuos kaip piktnaudžiavimą materialine teise.

Svarbiausi šaltiniai. Kaip jau buvo minėta, analizuojant piktnaudžiavimą materialinėmis civilinėmis teisėmis, literatūros bei kitų šaltinių nėra daug. Pagrindiniu šaltiniu bei teisės norminiu aktu gali būti laikomas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (1.137 straipsnio 3 dalis), nes būtent čia galima rasti esminį šio principo apibrėžimą. Žinoma, detaliau ši Civilinio kodekso norma yra aptariama ir Civilinio kodekso komentare, kuris padeda šiek tiek labiau suprasti šios normos praktinį pritaikomumą. Pažymėtina, kad kitas taip pat svarbus šaltinis yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnis, kuris draudimui piktnaudžiauti teise suteikia svarumo. Taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutartys, šiek tiek plačiau apibūdina principo esmę bei svarbą mūsų teisinėje valstybėje.

Kita darbai reikšminga šaltinių grupė yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys civilinėse bylose. Ši šaltinių grupė buvo pagrindinė bei esminė, siekiant pateikti draudimą piktnaudžiauti teise per praktinio taikymo prizmę. Pastebėtina, kad yra minima ir viena Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, kuri puikiai atskleidė šio principo esmę bei savo turiniu atitiko Lietuvos Aukščiausiojo Teismo poziciją, todėl ji taip pat buvo įtraukta į analizę. Kadangi, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nėra gausiai išplėtotą šios temos atžvilgiu, kiekviena byla buvo detaliai analizuojama bei aptariama.

Rašant taip pat buvo pasitelkti ir įvairūs moksliniai straipsniai bei susisteminta mokomoji medžiaga, kurių pagalba buvo pateikti neleistinumo piktnaudžiauti teise istoriniai aspektai bei raida Lietuvos teisėje. Vieni svarbesnių straipsnių, kuriuose autoriai nuosekliai apibūdino šio principo genezę, yra A.V. Volkov, V. Bolgar bei M. Byers straipsniai. Taip pat paminėtini ir šie Lietuvos teisės autoriai – I. Karulaitytė –

Kvainiauskiene, V. Papirtis, V. Mikelenas. Šių autorių mokslinių straipsnių pagalba, buvo atskleista teorinė principo samprata, susiejant ją su praktiniu panaudojimu.

1. Draudimo piktnaudžiauti teise samprata

1.1. Piktnaudžiavimo teise instituto raida kontinentinės teisės sistemose

Šiuolaikinės teisės sistema ne vieną amžių kito ir kūrėsi greta žmonių socialinio gyvenimo, visuomenės įvykių bei pasaulio kaip visumos vystymosi tendencijos. Tam, kad tiksliau suprasti bei įsigilinti į nagrinėjamo teisės principo esmę, verta apžvelgti ir istorinį šio principo atsiradimą, vystymąsi bei jo genezę – nuo Senovės laikų iki šiuolaikinės teisės sistemos. Analizuojamos temos kontekste yra svarbi romėnų teisės recepcija, kuri Vakarų Europos valstybėse vyko nuo XII a. Romėnų teisė geriau negu vietinė feodalinė teisė atitiko ankstyvojo kapitalizmo raidos poreikius. Vienose valstybėse ši teisė ėmė veikti, kitose darė didelę įtaką nacionalinei civilinei teisei. Nuo XV a. romėnų teisės recepcija ypač išplito dabartinės Vokietijos teritorijoje, todėl daugelis romėnų privačios teisės normų atkurtos civiliniuose kodeksuose, kaip pavyzdžiui, Prancūzijos (1804 m.), Vokietijos (1896 m.) (Baranauskas et al, 2008, p. 77). Būtent todėl piktnaudžiavimo teise instituto raidą verta pradėti analizuoti nuo senovės Romos laikų.

Šiuolaikinė teisė paneigė vergvaldinės Romos teisėje galiojusį principą: tas, kas naudojasi savo teise, niekieno interesų nepažeidžia (lot. *qui suo jure utitur, neminem laedit*), todėl pripažino ir gynė tik tokius reikalavimus, kurie atitinka šios teisės socialinę paskirtį (Baranauskas et al, 2008, p. 77). Ši romėnų teisėje galiojusi nuostata leidžia išvelgti du esminius aspektus: pirma, jau senovės Romos teisės sistemoje asmenys susidurdavo su piktnaudžiavimu teisėmis bei teisės apimties peržengimu; antra, aptariama nuostata pripažino piktnaudžiavimą kaip egzistuojantį reiškinį, bet šis reiškinys nebuvo suprantamas kaip teisės draudimas. Pagal šią galiojusią nuostatą kiekvienas asmuo galėjo veikti vadovaudamasis tik savo interesais, pavyzdžiui, galėjo pastatyti savo sklype aukštą namą, kuris užstos šviesą kaimynui, o kiti savo interesais galėjo rūpinasi patys. Tai rodo, kad asmuo, net ir veikdamas tokiu nesąžiningu būdu, galėjo peržengti jam suteiktos teisės įgyvendinimo ribas (Baranauskas et al, 2008, p. 423). Analzuojant tolimesnę romėnų teisės raidą, verta paminėti vėliau atsiradusią kitą nuostatą – neturėtume piktnaudžiauti savo teise (lot. *male enim nostro jure uti non debemus*) (Yiannopoulos, 1994 cituota Brazdeikis et al, 2016, p. 34). Būtent tokia nuostata buvo įtvirtinta Gajaus institucijose, kurios buvo parašytos net II a. vid. Bendriausiu požiūriu institucijos (lot. *institutiones*) – romėnų teisinės raštijos žanras, kuriame glaustai išdėstyti esminiai teisės principai bei nuostatos. Tai yra vienintelis klasikinės romėnų jurisprudencijos veikalas, kuris bemaž visa apimtimi pasiekė mūsų dienas, tame tarpe ir draudimo piktnaudžiauti teise institutas. Būtent šia norma senovės Romos teisininkai pabandė išspręsti vyravusią problemą, susijusią su

piktnaudžiavimu bei įtvirtino, kad piktnaudžiavimas yra neleistinas (lot. *malitiis non est indulgendum*) (Baranauskas et al, 2008, p. 423).

XVII a. – XVIII a. valstybių nacionaliniuose įstatymuose, t. y. Prūsijos, o vėliau ir Vokietijos, Šveicarijos statutuose, pradėtos reglamentuoti bendros normos dėl piktnaudžiavimo teise (Baranauskas et al, 2008, p. 423). Ne išimtis buvo ir Prancūzija, kadangi 1789 m. rugpjūčio 26 d. buvo paskelbta Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (pranc. *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*) (toliau – Deklaracija) – žmogaus teisės ginantis politinis ir konstitucinis teisės dokumentas, kuris 1791 m. tapo Prancūzijos Konstitucijos preambule. Deklaracijoje buvo skelbiama, kad žmonės gimsta laisvi, lygiateisiai ir tokie išlieka, visuomenės skirtumai gali būti grindžiami tik bendra nauda, o laisvės esmė – daryti viską, kas nekenkia kitam. Kiekvieno žmogaus prigimtinių teisių įgyvendinimas turi tik tas ribas, kurios visuomenės kitiems nariams garantuoja galimybę naudotis tomis pačiomis teisėmis (šias ribas gali nustatyti tik įstatymas), jokiems įstatymų nedraudžiamiesiems veiksams neturi būti kliudoma. Verta paminėti Deklaracijos 4 straipsnį, nes būtent jame galima išvelgti draudimo piktnaudžiauti teise užuomazgas: laisvė - tai galimybė daryti viską, kas nepakenkia kitiems, todėl natūralios kiekvieno žmogaus teisės neturi jokių apribojimų, išskyrus tuos, kurie užtikrina kitiems visuomenės nariams galimybę naudotis tomis pačiomis teisėmis. Šias ribas gali nustatyti tik įstatymas (Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, 1789). Nors ir nėra tiksliai suformuluotos draudimo piktnaudžiauti teise sąvokos, bet galime išvelgti šio principo esmę, kad asmuo naudodamasis savo prigimtinėmis teisėmis, negali peržengti kito asmens teisių ribų. Dar vienas Deklaracijos straipsnis, kuriame galima išvelgti draudimo piktnaudžiauti teise apraiškų yra skirtas saviraiškos laisvei. Deklaracijos 11 straipsnis įtvirtino, kad laisvas minčių ir nuomonių perdavimas yra viena iš brangiausių žmogaus teisių, todėl kiekvienas pilietis gali laisvai kalbėti, rašyti, spausdinti, išskyrus atvejus, kai atsako už piktnaudžiavimą šia laisve įstatymų nustatytais atvejais (Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, 1789). Ši norma kalba apie draudimą piktnaudžiauti saviraiškos laisve ir nurodo, kad tas, kuris peržengs jam suteiktą teisę laisvai reikšti mintis ar nuomonę, gali būti baudžiamas įstatymų nustatyta tvarka.

1804 m. Prancūzijos civilinis (Napoleono) kodeksas (toliau – Napoleono kodeksas) sudaro ne tik Prancūzijos civilinės teisės branduolį, bet kartu yra ir didysis romanų teisės privatinės teisės kodifikacijos pavyzdys. Prancūzijoje teismai savo praktikoje aiškino Prancūzijos civilinio kodekso 1382 ir 1383 straipsnius, kurie nustatė asmens atsakomybę už bet kokią atsiradusią žalą tam, kad būtų apribotas piktnaudžiavimas teise

įvairiose srityse: nuosavybės teisėje, darbo teisėje, sutartinėse prievolėse ir teisminiuose procesuose (Byers, 2002, p. 392). Iš esmės prancūzų civilinio kodekso 1382 straipsnyje yra numatyta generalinio delikto taikymo galimybė. Taip pat šis Prancūzijos civilinis kodeksas turėjo su piktnaudžiavimu susijusią normą šeimos teisėje, pagal kurią vienas iš leistinių ištuokos būdų buvo susijęs su vieno iš sutuoktinių piktnaudžiavimu grubiu elgesiu ar įžeidinėjimu (Šenavičius, 2014). Visgi, toliau plėtojant draudimo piktnaudžiauti teisę doktriną Prancūzijoje, lemiamą įtaką turėjo ne pats Prancūzijos įstatymų leidėjas, bet Prancūzijos teismai formuodami savo praktiką. Prancūzijos teismai suformulavo draudimo piktnaudžiauti praktiką, remdamiesi keliomis išsibarsčiusiomis nuostatomis ir jų vėlesniais pakeitimais, susijusiais su jau minėtomis nuostatomis dėl draudimo piktnaudžiauti, remdamiesi principu, kad žalą, padarytą piktnaudžiaujant teise, turi atlyginti tas asmuo, kuris sukėlė žalą piktnaudžiaudamas savo teisėmis. Pagrindiniai tokios atsakomybės bruožai buvo: a) savininkas naudojasi savo subjektine teise su tikslu pakenkti kitam asmeniui; b) savininkas kenkdamas kitam asmeniui, nesiekia ir negauna naudos sau. Šie atsakomybės bruožai rodo, kad Prancūzijos teismai piktnaudžiavimą pripažino tiek tais atvejais, kai asmuo turi tikslą pakenkti kitam, tiek ir tais atvejais, kai asmuo šio tikslo neturi. Pažymėtina, kad buvo priimtas vienas ankstyviausių sprendimų Kolmaro teisme¹, kuriame pirmą kartą teismas nurodė nuosavybės teisės ribas. 1855 m. gegužės 2 d. Kolmaro teismas priėmė sprendimą byloje Doerr, ieškinyje ieškovas teigė, kad atsakovas buvo jo kaimynas. Pagal faktines bylos aplinkybes atsakovas be jokių rimtų ir teisėtų interesų, pastatė aukštą imitacinį kaminą ant savo namo, siekdamas sugadinti ieškovo namus, bei užstoti saulę ar kitaip jam pakenkti. Kolmaro teismas savo sprendime pasisakė, kad įstatymo principas yra toks, kad nuosavybės teisė yra absoliuti teisė, suteikianti savininkui teisę naudotis savo daiktu, tačiau šios teisės naudojimas (kaip ir naudojimas bet kokia kita teise) turėtų būti ribojamas, siekiant patenkinti kitų asmenų rimtus ir teisėtus interesus. Šios bylos kontekste teismas nurodė atsakovui pašalinti jo turimą imitacinį kaminą, pastatytą ant jam nuosavybės teise priklausančio namo stogo, nes teismas neleidžia piktybiškų veiksmų, kurie: a) nėra pateisinami naudingumo savininkui atžvilgiu; b) šie piktybiški veiksmai yra skirti pakenkti trečiojo asmens (šiuo atveju ieškovo) teisėtiems interesams (Bolgar, 1975). Kita byla, kuri iliustruoja Prancūzijos teisėje veikusį draudimo piktnaudžiauti teisę principą yra *Affaire Clement-Bayard*. Šioje byloje kasacinis teismas neturėjo didesnių sunkumų nustatant piktnaudžiavimą nuosavybės teise, kadangi lauko, esančio šalia cepelinų² angaro,

¹ Teismo pavadinimas nurodo Prancūzijos miestą, kuriame buvo sprendžiamas ginčas.

² Versta iš anglų k. – „cepelinas“ yra standžių diržablių tipas, pavadintas vokiečių išradėjo grafo Ferdinando von Zeppelino, kuris XX a. Pradžioje buvo standžios diržablio kūrimo pradininkas, vardu.

savininkas pastatė medinę konstrukciją su metaliniais smaigaliais, siekiant sutrukdyti cepelinų pakilimui bei nusileidimui juos sprogdinant ar kitaip mechaniškai pažeidžiant. Pažymėtina, kad įrenginys nebuvo naudingas žemės valdymui ir buvo sukonstruotas tiesiogiai siekiant pakenkti Clement-Bayard (cepelinų angaro savininkui). Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, teismas pripažino, kad žemės sklypo savininkas buvo kaltas dėl piktnaudžiavimo teise, ir pareikalavo, kad jis atlygintų padarytą žalą Clement-Bayard už sugadintus cepelinius bei pareikalavo, kad atsakovas pašalintų metalinius smaigalius (Bolgar, 1975, p. 1021). Taigi, apžvelgus Prancūzijos teisėje vyravusio draudimo piktnaudžiauti taikymą bei sampratą, galima daryti išvadą, kad piktnaudžiavimas teise yra siejamas su tikslu pakenkti trečiajam asmeniui, t.y. sukelti jam žalos. Tačiau nereikėtų suabsoliutinti tikslo pakenkti, kadangi šiandieninė Prancūzijos teismų praktika piktnaudžiavimo teise atvejais pripažįsta ir tas situacijas, kuriose asmuo neturi tyčinio tikslo pakenkti kitam asmeniui.

Piktnaudžiavimo teisėmis doktrinos pokyčiai Vokietijoje vystėsi ir formavosi panašiai kaip ir jau aptartoje Prancūzijoje. Tačiau reikėtų pažymėti, kad Vokietijos civilinis kodeksas buvo paskelbtas maždaug šimtmečiu vėliau nei Prancūzijos civilinis kodeksas. Priešingai nei manė Prancūzijos civilinio kodekso peržiūros komisija, kuri atmetė straipsnių apie piktnaudžiavimą teisėmis įtraukimą į jų civilinį kodeksą, Vokietijos rengėjai į kodeksą įtraukė straipsnį susijusį su piktnaudžiavimu teise. Visgi, Vokietijos civiliniame kodekse (toliau – Civilinis kodeksas) buvo galima įžvelgti dvi normas, kurios pripažįsta draudimą piktnaudžiauti teise ir su šio draudimo nepaisymu atsirandančias pasekmes. Pirmoji norma buvo įtvirtinta 242 straipsnyje, kurioje buvo išdėstyta bendra nuostata, kad skolininkas privalo įvykdyti įsipareigojimus sąžiningai, atsižvelgdamas į papročius (Vokietijos civilinis kodeksas, 1896). Taip pat kita aktuali norma yra įtvirtinta ir 826 straipsnyje – kiekvienas, kuris sąmoningai kenkia kitam tokiu būdu, kuris prieštarauja įprastam padorumui, privalo atlyginti kitam žalą (Vokietijos civilinis kodeksas, 1896). Kalbant apie nuosavybės teisės absoliutumą Vokietijos teisėje buvo matomas laipsniškas nuosavybės teisės perkėlimas iš privataus asmens disponavimo ir akcentavimo, į labiau socialinės paskirties sritį, kadangi pirmajame Vokietijos civilinio kodekso projekte nuosavybės teisių esmės formulavimas buvo artimas Prancūzijos idėjai – nuosavybės teisę pripažįstant absoliučia asmens teise. Bet galutiniame Vokietijos civilinio kodekso projekte (kuris ir buvo kodifikuotas), nuosavybės teisių absoliutinimas buvo panaikintas ir buvo pripažintas principas – naudotis šia teise pagal jos paskirtį. Taip pat Vokietija greta jau minėtų apribojimų įvedė ir trečiųjų asmenų teises šio instituto atžvilgiu. Ši idėja jau buvo minima Veimaro konstitucijoje, kuri buvo paskelbta 1919 m. Šios konstitucijos antroje

dalyje buvo deklaruojamas lygiateisiškumas, asmens ir buto neliečiamybė, susirašinėjimo slaptumas, minčių reiškimo, sąjungų, susirinkimų, peticijų, prekybos ir pramonės, sutarčių laisvės, tačiau buvo jaučiama nuosavybės visuomeninimo tendencija (nuosavybės panaudojimas viešajam interesui). Po Antrojo pasaulinio karo buvo priimta 1949 m. Vokietijos Konstitucija³, kuri pakartojo anksčiau minėtą idėją bei dar kartą buvo pabrėžta socialinė nuosavybės funkcija, kad naudojimasis nuosavybe turi būti vienodai naudingas ne vien privačiam asmeniui, bet ir pačiai visuomenei. Taigi galiausiai, piktnaudžiavimo teise doktrinoje išivyravo dvi teorijos: išorinė teorija ir vidinė teorija. Vidinė teorija yra artimesnė Prancūzijoje formuotai doktrinai, pagal kurią negali būti piktnaudžiaujama teisėmis, gali būti piktnaudžiaujama tik teisių naudojimusi, jeigu tai prieštarauja gerai moralei. Tuo tarpu vokiškoji (išorinė) doktrina teigia, kad tam tikros teisės ribojimas yra tikslingai nukreiptas tik prieš tos teisės turėtoją ir daro įtaką tik tos teisės įgyvendinimui, bet pačios teisės prigimties ir pobūdžio nepažeidžia (Bolgar, 1975). Kadangi, aptartos Vokietijos civilinio kodekso nuostatos pateikia tik bendrus principus, susijusius su šia doktrina, Vokietijos teismai turėjo analizuoti kiekvieną situaciją individualiai ir atskirai vertinti piktnaudžiavimo buvimą arba nebuvimą. Tai reiškia, kad teismai turėjo nustatyti, ar ginčijamas teisės įgyvendinimas tikrai buvo piktybiškas ir kaip toks laikomas piktnaudžiavimu teisėmis, ar visgi nepiktybiškas, bet pažeidė bendruosius sąžiningumo ir geros moralės principus. Taip pat verta paminėti dar vieną šiai analizuojamai temai svarbią Vokietijos civilinio kodekso nuostatą – 226 straipsnyje yra numatyta, kad teisės įgyvendinimas yra neleistinas, jei jo vienintelis tikslas yra pakenkti kitam (Vokietijos civilinis kodeksas, 1896). Šios nuostatos įsitvirtinimas Civiliniame kodekse prasidėjo nuo straipsnio, kuris buvo susijęs išimtinai tik su nuosavybės teise, t.y. nėra leidžiama tokia nuosavybės teisė, kurios vienintelis tikslas yra pakenkti. Pažymėtina, kad Vokietijos civilinis kodeksas padarė didelę įtaką ir kitų šalių, ypač Japonijos, Šveicarijos ir Graikijos privatinei teisei.

Kadangi Prancūzijos ir Vokietijos teisės sistemose susiformavo draudimo piktnaudžiauti teise doktrina bei jau minėtos dvi teorijos, tai padarė įtaką ir kitų kaimyninių valstybių teisės sistemoms – ne išimtis ir Šveicarijos Konfederacija. Šveicarijos valstybė pasirinko labiau vokiškajam modeliui atitinkantį draudimo piktnaudžiauti teise sampratą bei įtvirtinimą. Pažymėtina, kad Šveicarijos civilinio kodekso (vok. *Schweizerische Zivilgesetzbuch*) 2 straipsnis gali būti laikomas šio draudimo įtvirtinimu. Be kita ko, 2 straipsnio nuostata yra įtraukta ir į dešimt šio civilinio kodekso įžanginių nuostatų, todėl

³ Dar kitaip žinoma bei vadinama Bonos Konstitucija ar Pagrindiniu Įstatymu.

gali būti laikoma kaip viena iš pagrindinių normų. Šveicarija piktnaudžiavimą teisėmis sieja su sąžiningumo principo paisymu bei jo laikymusi. Šveicarijos civilinio kodekso 2 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad kiekvienas turi sąžiningai vykdyti savo pareigas, naudotis savo teisėmis ir jas įgyvendinti laikantis sąžiningumo principo, o antroji šios normos dalis įtvirtina, kad akivaizdus piktnaudžiavimas nėra teisiškai pripažįstamas, todėl įstatymų nėra saugomas (Šveicarijos civilinis kodeksas, 1907). Būtent šioje vietoje galima išvelgti skirtumą nuo vokiškosios ir prancūziškosios doktrinos, kadangi pastarosiose sistemose nebuvo išskirta akivaizdaus piktnaudžiavimo kategorija. Verta paminėti, kad pradiniame Šveicarijos civiliniame kodekse, piktnaudžiavimo nuostata buvo išimtinai susijusi tik su piktnaudžiavimu asmens nuosavybės teise, tačiau tolimesniuose projektuose ši nuostata buvo išplėsta kiekvienai asmens teisei, kuri yra pagrįsta teisiniu interesu, todėl ši nuostata tapo glaustu teiginiu, kad bet kokiam akivaizdžiam asmens piktnaudžiavimui savo teisėmis nebus suteikta teisinė apsauga. Taigi, šios normos taikymas neapsiriboja daiktinės teisės sritimi, ši norma gali būti taikoma ir šeimos teisiniams santykiams, nesąžiningos konkurencijos srityje ar net viešosios teisės srityje (Bolgar, 1975). Vienas iš panašumų su Prancūzijos teise (bet skirtumas lyginant su vokiečių teise), piktnaudžiavimas civilinio proceso teisėmis, taip pat patenka į nagrinėjamos normos taikymo sritį, kadangi tai yra aiškinama kaip asmens laisvė ar teisė pareikšti ieškinį, todėl tokia teise taip pat gali būti piktnaudžiaujama. Taip pat verta paminėti garsų Šveicarijos civilinio kodekso 1 straipsnį, kadangi jo turinyje numatyta Šveicarijos teismams beveik teisėkūrai prilygstanti funkcija, t.y. šios šalies Civilinis kodeksas suteikia teisėjui įgaliojimus užpildyti atsiradusias teisės spragas, tuo atveju kai įtvirtinto įstatymo ar papročio tekstas yra nepakankamas (Šveicarijos civilinis kodeksas, 1907). Be kita ko, šiame straipsnyje teigiama, kad vykdant šią funkciją teisėjas turėtų veikti taip, lyg jis pats būtų įstatymų leidėjas (Bolgar, 1975). Taigi, iš atliktos Šveicarijos teisės šaltinių analizės, susijusios su piktnaudžiavimo doktrina, matoma, kad Šveicarijos teisėkūros institucijos sukūrė savitą piktnaudžiavimo teise doktriną, nors savyje ir turi kombinuotų panašumų su Prancūzijos bei Vokietijos doktrinomis.

Kita valstybė, kuri taip pat tolygiai vystė savo teisinę sistemą, yra Rusijos Federacija. Atsižvelgiant į istorines aplinkybes, analizuojant Rusijos piktnaudžiavimo teise doktrinos genezę, bus lengviau suprasti ir pačios Lietuvos Respublikos tendencijas, kadangi gana ilgą laiko tarpą abi šios valstybės formavosi toje pačioje teisės sistemoje. Pirmasis teisės šaltinis, kuriame buvo skiriamas piktnaudžiavimas nuo tiesiog kalto elgesio, yra vadinamas Rusų tiesa, kuris buvo priimtas 1280 m. ir buvo laikomas Rusios teisyne. Pirmąsias įteisintas sankcijas rusų teisės šaltiniuose galima sutikti tik 1529 m. išleistame pirmajame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės statute. Šiame statute nebuvo įtvirtinta

tiesioginė nuostata, susijusi su draudimu piktnaudžiauti, bet galima išvelgti šio draudimo užuomazgą. Pavyzdžiui, jei asmuo, turintis teisę į palikimą, gauna ir įgyja daugiau negu jam priklausė pagal paveldimo turto apimtį, tai jis privalo ne tik gražinti ką įgijo, bet ir sumokėti baudą natūra. Kitas šaltinis, kuriame taip pat vis dar nebuvo tikslios normos dėl piktnaudžiavimo, bet buvo daug konkrečių normų, kuriose atsispindėjo esminiai doktrinos principai, buvo Katedros kodeksas⁴. Pavyzdžiui, šio įstatymo 238 straipsnis kalba apie nuosavybės teisės ribas, t.y. asmuo, kuriam nuosavybės teise priklauso žemės sklypas, upė ar kitas objektas, prieš statydamas užtvanką, privalo pagalvoti apie žemiau esančių malūnų bei žemės sklypų savininkus (Volkov, A.V., 2009). Ši norma rodo, kad savininko teisė nėra absoliutinama ir savininkas privalo pagalvoti, ar naudodamasis savo nuosavybės teise, nepažeis kitų savininkų teisių. XIX a. 60-ųjų reforma davė impulsą visos rusų civilinės teisės raidai, tačiau idėja apie teisių įgyvendinimo ribų nustatymą ir vėl nebuvo įtvirtinta įstatymuose. Kalbant apie tų laikų teismų jurisprudenciją, ji nusekė romėnų teisės pavyzdžiu, t.y. niekas negali būti laikomas atsakingu už tokius veiksmus, kuriuos atliko naudodamasis savo teise, net jei savo veiksmais ir kažkam sukėlė turto praradimą. Tačiau jau to paties amžiaus 70-ųjų teismų praktikoje įvyko permaina, nes teismų praktikoje buvo keli kartai, kai Senatas leido įvykti „kaimynų“ ginčams⁵, kurių motyvai buvo pagrįsti piktnaudžiavimu teise. Galiausiai viename iš Senato sprendimų buvo įtvirtinta, kad niekam nėra leidžiama naudotis savo teisėmis taip, kad būtų paneigta kito asmens teisė. Taip pat pagal Senatą teoriškai neįmanoma nustatyti aiškios ribos tarp laisvės naudotis savo teise ir pareigos gerbti kaimyno teisės, šias ribas kiekvienu konkrečiu atveju turi nustatyti teismas. 1922 m. Rusijos post revoliucinis civilinis kodeksas nustatė, kad civilines teises gina įstatymai, išskyrus tuos atvejus, kai teisės yra įgyvendinamos prieštaraujant jų socialiniam ir ekonominiam tikslui (Volkov, A.V., 2009). Kitas Rusijos civilinis kodeksas buvo priimtas 1964 m., kuris iš esmės savo pagrindiniais principais nelabai kuom skyrėsi nuo 1922 m. priimto kodekso. Šiandien galiojančio Rusijos Federacijos civilinio kodekso pirmoji dalis buvo priimta 1994 m. lapkričio 21 d. (įsigaliojo 1995 m. sausio 1 d.). Šioje dalyje galima rasti visas bendrąsias nuostatas, tame tarpe ir nagrinėjamai temai aktualų 10 straipsnį, kuris skelbia, kad pagal teisę nėra priimtini fizinė ar juridinių asmenų veiksmai, kurių tikslas yra padaryti kitam asmeniui žalos, o taip pat ir kitos piktnaudžiavimo teise formos (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas, 1994). Taigi, būtent nuo XIX a. daugelyje Europos bei pasaulio valstybių vyko civilinės teisės kodifikacija, todėl galima teigti, kad

⁴ Rusijos karalystės įstatymų kodeksas, kuris buvo priimtas 1649 m. bei galiojo beveik 200 m.

⁵ Tai teisiniai ginčai, kurie dažniausiai atveju kyla tarp gretimų (kaimyninių) sklypų savininkų.

piktnaudžiavimo teise principas tapo ir dabar yra žinomas beveik visų valstybių teisės doktrinai ir teismų praktikai.

Reikia pažymėti, kad piktnaudžiavimo teise sąvoka Lietuvos teisės sistemoje bei įstatymuose nebuvo suformuluota iki dabartinio Civilinio kodekso įsigaliojimo. Pirmosiomis užuomazgomis galima laikyti 1529 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pirmajame statute įtvirtintas jau minėtas normas (po šio statuto buvo priimti dar du). Po Trečiojo statuto panaikinimo, t.y. po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo, dalis Lietuvos teritorijos buvo prijungta prie Rusijos imperijos bei kitų valstybių, todėl Lietuvos teritorijoje galiojo ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių įstatymai. Kitas svarbus teisės šaltinis Lietuvos piktnaudžiavimo teise doktrinos formavimuisi yra 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas (toliau – Kodeksas), kurio 5 straipsnis taip pat gali būti laikomas draudimo piktnaudžiauti teise užuomazga. Taigi, šio Kodekso 5 straipsnis skelbė, kad civilines teises saugo įstatymas, išskyrus tuos atvejus, kada jos įgyvendinamos, prieštaraujant jų paskirčiai socialistinėje visuomenėje komunizmo statybos laikotarpiu. Įgyvendindami teises ir vykdydami pareigas, piliečiai ir organizacijos turi laikytis įstatymų, gerbti socialistinio bendro gyvenimo taisykles ir statančios komunizmą visuomenės moralės principus (LTSR Civilinis kodeksas, 1964). Nenuostabu, kodėl šiame Kodekse buvo akcentuojama paskirtis socialistinei visuomenei, kadangi tai buvo komunizmo ideologijos pagrindas, todėl piktnaudžiavimas kaip toks buvo laikomas tik tuo atveju, jei asmens naudojimas savo teise prieštarautų vyravusiai politinei ideologijai, komunistinei santvarkai. Šis sovietmečio laikotarpiu galiojęs Kodeksas neteko galios 2001 m. liepos 1 d., kai vietoje šio Kodekso įsigaliojo šiandienis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Taigi, Lietuvos teisėje buvo normų, kurios leido teismams taikyti piktnaudžiavimo teise institutą, tačiau toks taikymas nebuvo labai efektyvus, kol įstatyme nebuvo aiškiai suformuluota piktnaudžiavimo teise samprata. Šių dienų Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – Civilinis kodeksas) galima rasti aiškiai ir nedviprasmiškai išreikštą normą, kuri draudžia asmeniui piktnaudžiauti jo turima teise. Ši nuostata yra įtvirtinta Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalyje – draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai. Žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Taigi, šioje normoje galima išvelgti ne vien piktnaudžiavimo teise sampratos turinį, bet matomos ir taikytinos teisinės pasekmės

už šio draudimo nepaisymą. Verta paminėti ir Lietuvos Respublikos Konstituciją (toliau – LR Konstitucija), kurioje taip pat yra įtvirtintas bendro pobūdžio draudimas piktnaudžiauti teise: įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992); ši norma yra įtvirtinta LR Konstitucijos 28 straipsnyje.

Verta paminėti ir kitus teisės šaltinius, kuriuose galima sutikti draudimo piktnaudžiauti teise principą. Atkreiptinas dėmesys į vieną iš tarptautinių sutarčių – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – EŽTK), kuri buvo priimta 1950 m. lapkričio 4 d., o įsigaliojo 1953 metų rugsėjo 3 d. Pirminiame EŽTK dokumente piktnaudžiavimas teise nebuvo įtvirtintas kaip atskiras institutas, šio dokumento 27 straipsnio 2 dalyje buvo minima tik tikslingas draudimas piktnaudžiauti peticijos teise (Europos Žmogaus Teisių Konvencija, 1950). Bėgant laikui, EŽTK įtvirtintų teisių ir laisvių sąrašas buvo plečiamas priimant papildomus protokolus. Galutinė EŽTK redakcija (įsigaliojusi 1995 m. birželio 20 d.) įtvirtino šiame darbe nagrinėjamą principą. EŽTK 17 straipsnis skelbia, kad jokia šios Konvencijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti kuriai nors valstybei, grupei ar asmeniui teisę vykdyti kokią nors veiklą ar atlikti kokį nors veiksma, kuriais siekiama panaikinti kokias nors šioje Konvencijoje nustatytas teises ir laisves ar jas apriboti daugiau nei nustatyta šioje Konvencijoje (Europos Žmogaus Teisių Konvencija, 1950). Nors šis straipsnis ir yra vadinamas piktnaudžiavimo teisėmis uždraudimas, bet iš įtvirtintos normos sunku suprasti, koks yra draudimo piktnaudžiauti teise turinys. Įdomu tai, kad iš viso dėl šio straipsnio pažeidimo buvo nagrinėjamos tik aštuonios Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos, o viena iš jų buvo 2011 m. sausio 6 d. byla – Lietuvos Respublika prieš Paksą. Šioje byloje buvo sprendžiamas bei nagrinėjamas klausimas dėl R. Pakso (tuo metu buvusio Lietuvos prezidento) piktnaudžiavimo tarnybinėmis pareigomis. Pažymėtina, kad šiuo atveju analizuojamas piktnaudžiavimo teise klausimas yra laikoma nusikalstama veika pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 228 straipsnį (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 6 d. sprendimas). Todėl galima daryti išvadą, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas nėra sprendęs bylos, kurioje būtų dalyvavusi Lietuva ir būtų sprendžiamas klausimas dėl piktnaudžiavimo civilinėmis materialiosiomis teisėmis.

Kitas svarbus tarptautinės teisės šaltinis, kuriame taip pat galima sutikti draudimo piktnaudžiauti teise institutą, yra Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija⁶ (toliau – Chartija), kuri įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d. Taigi, tai yra dar vienas tarptautinio lygmens dokumentas, kuriame galima rasti draudimo piktnaudžiavimo teise principo įtvirtinimą 54 straipsnyje, kuris vadinamas draudimu piktnaudžiauti teise. Šis straipsnis skelbia, kad jokia šios Chartijos nuostata negali būti aiškinama kaip suteikianti teisę pradėti veiklą ar atlikti veiksmą siekiant panaikinti bet kurią šioje Chartijoje pripažįstamą teisę ar laisvę arba apriboti ją labiau, negu numatyta šioje Chartijoje (Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija, 2009). Nesunku pastebėti, kad abiejų šių teisės aktų suformuluotos nuostatos yra identiškos, bet visgi nei viena iš jų nedetalizuoja piktnaudžiavimo teise instituto turinio. Siekiant iliustruoti Chartijos 54 straipsnio pažeidimo esmę, paminėtina 2018 m. birželio 6 d. generalinio advokato Maciej Szwed išvada Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) byloje Nr. C-149/17. Šioje byloje buvo keliamas klausimas – ar su Direktyvos 2001/29 8 straipsnyje ir Direktyvos 2004/48 3 straipsnyje nurodytų priemonių, nustatytų siekiant užtikrinti autorių teises, veiksmingumo reikalavimu suderinama tai, kad interneto ryšio, kuriuo buvo padaryta autorių teisių pažeidimų, abonentui leidžiama išvengti atsakomybės, grindžiant prielaida, kai nepateikiant tikslios informacijos nurodomas šeimos narys, kuris taip pat turėjo prieigą prie šio interneto ryšio. Pagrindinėje byloje buvo nagrinėjamas klausimas dėl teisės padaryti kūrinį viešai prieinamą pažeidimo, padaryto naudojantis internetu. Problema, su kuria susidūrė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, taikydamas Aukščiausiojo Federalinio Teismo jurisprudenciją, yra susijusi su šeimos gyvenimo apsaugos principo taikymu, siekiant apriboti interneto ryšio abonto pareigą pateikti informaciją dėl asmens, galėjusio padaryti autorių teisių pažeidimą. Jei abonentas nurodytų, kad, be jo, ir kiti asmenys galėjo turėti prieigą prie šio ryšio, jis neprivalėtų atskleisti nei jų tapatybės, nei pateikti kitos su ja susijusios informacijos, nes tokia pareiga būtų nepagrįstas kišimasis į jo šeimos gyvenimą (Szwed, 2018). Taigi, generalinis advokatas savo išvadoje uždavė esminį klausimą – ar M. Strotzer (internetu abonentas) nepiktnaudžiauja teise į šeimos gyvenimo apsaugą, ja remdamasis ne tam, kad jo šeimos nariai būtų apsaugoti nuo galimos atsakomybės už autorių teisių pažeidimą, su kuriuo jie akivaizdžiai neturi jokio ryšio, bet tik tam, kad išvengtų savo paties atsakomybės dėl šio pažeidimo. Jeigu taip būtų, teisė į šeimos gyvenimo apsaugą neturėtų trukdyti apsaugoti minėtų autorių teisių turėtojų intelektinės nuosavybės. Paminėtina, kad Chartijos 54 straipsnyje nustatytas draudimas

⁶ Kitaip dar žinoma ir vadinama Lisabono sutartimi. Lietuvos Respublika šią sutartį ratifikavo 2008 m. gegužės 8 d.

piktnaudžiauti joje pripažintomis teisėmis, kuriuo pirmiausia kovojama su veiksmis, kuriais, dangstantis Chartija pripažintomis teisėmis, iš tikrųjų siekiama kovoti su pagrindinėmis teisėmis ir jas panaikinti. Akivaizdu, kad intelektinės nuosavybės teisės pažeidimas nėra tokio pobūdžio veiksmas. Taip pat generalinis advokatas savo išvadoje pažymėjo, kad draudimas piktnaudžiauti teise jau seniai yra vienas iš bendrųjų Sąjungos teisės principų. Pagal šį principą teisės subjektai piktnaudžiaudami negali remtis Sąjungos teisės normų suteiktomis teisėmis, kad gautų jų teikiamą naudą, o šiomis normomis išskelti tikslai nebūtų pasiekti. ESTT 2018 m. spalio 18 d. sprendimu šioje byloje sprendė, kad Direktyvos 2004/48 3 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, kad pagal ją draudžiama tokia nacionalinės teisės nuostata, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, pagal kurią interneto ryšio abonentas negali atsakyti už žalą, patirtą dėl autorių teisių pažeidimų dalijantis rinkmenomis per abonto prieigą, jeigu nurodo bent vieną šeimos narį, kuris turėjo galimybę prisijungti prie šio abonto interneto ryšio, ir nepateikia jokios išsamesnės informacijos apie tai, kokių momentu ir kokiais būdais nurodytas šeimos narys naudojosi interneto ryšiu (Szpunar, 2018). Apibendrinus galima daryti išvadą, kad ne vien šioje situacijoje, bet apskritai, yra svarbu ir būtina užtikrinti Chartijoje ginamų teisių pusiausvyrą.

1.2. Draudimo piktnaudžiauti teise sampratų įvairovė

Civilinė teisė garantuoja ne tik civilinių pareigų įvykdymą, bet ir nustato civilinių teisių įgyvendinimo ribas bei sąlygas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalis skelbia: draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai. Žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Šio principo įtvirtinimas aiškinamas socialine subjektinių teisių prigimtimi – bet kuri teisė yra nustatoma tam tikram socialiai reikšmingam tikslui. Kadangi gyvena ne vienas, o visuomenėje, žmogus gali laisvai naudotis ir įgyvendinti savo teises tol, kol nepažeidžia kitų asmenų teisių. Todėl bet kuri subjektinė teisė turi ribas – jas nustato imperatyvios teisės normos ir kitų asmenų teisės bei teisėti interesai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas). Verta pažymėti, kad LR Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) taip pat galima rasti draudimo piktnaudžiauti teise principą – Konstitucijos 28 straipsnyje nustatyta, kad, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Šiame Konstitucijos straipsnyje yra nustatytas vienas esminių principų, kuris reiškia, kad žmogaus teisėtas elgesys nėra neribotas ir absoliučiai laisvas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas). Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad teisės aktuose nustatytos ir taikomos priemonės *inter alia* nesudarytų prielaidų piktnaudžiauti teise (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas). Kiekvienas žmogus turi pareigas visuomenei, kurioje tik ir gali laisvai ir visiškai vystyti jo asmenybę, o viena iš pagrindinių pareigų – nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Pažymėtina, kad šiame Konstitucijos straipsnyje nustatytos ne valdžios institucijų, bet žmogaus elgesio ribos (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas). Pagrindinis šio principo tikslas yra apsaugoti civilines pareigas turinčią civilinio teisinio santykio šalį nuo nesąžiningų ir nepagrįstų reikalavimų, kuriais kita šalis siekia ne patenkinti savo teisinį interesą, o turi tikslą sutrukdyti kito asmens normalią gyvenimo tėkmę (pavyzdžiui, buvęs sutuoktinis be jokių pagrįstų argumentų atsisako duoti sutikimą kitam buvusiam sutuoktiniui su vaiku išvykti į užsienio valstybę atostogų), taip pat kai vienas verslo subjektas kenkia kitam konkurentui, siekdamas sukelti jo bankrotą (Baranauskas et al, 2008, p. 77). Norint suprasti egzistuojančias problemas, susijusias su

šio principo taikymu, yra būtina išsamiai atskleisti draudimo piktnaudžiauti instituto sampratą. Iš anksčiau pateiktos Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalies yra aišku, kad šiuolaikinė teisė paneigia vergvaldinės Romos teisėje vyravusį principą: tas, kas naudojasi savo teise, niekieno interesų nepažeidžia (lot. *qui sou jure utitur, neminem laedit*), todėl pripažįsta ir gina tik tokius reikalavimo teisę turinčio civilinio teisinio santykio subjekto reikalavimus, kurie atitinka šios teisės socialinę paskirtį (Baranauskas et al, 2008, p. 77). Tuo tarpu šiuolaikinėje Lietuvos teisės sistemoje yra laikomasi pozicijos, kad asmuo įgyvendindamas savo turimą teisę, vis tik gali būti laikomas pažeidusiu kito asmens teisę ar teisėtą interesą. Esminis klausimas, analizuojant piktnaudžiavimo teise principą, yra susijęs su tuo, ar asmuo piktnaudžiaudamas savo teise veikia išimtinai turėdamas tikslą pakenkti, ar visgi asmuo gali pažeisti šį principą ir neturėdamas tokio tikslo.

Draudimas piktnaudžiauti savo teise reiškia, kad asmuo įgyvendina savo civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kad nesant teisinio pagrindo būtų pažeidžiamos ar varžomos kitų asmenų teisės ar įstatymų saugomi interesai ar daroma žala kitiems asmenims, arba prieštaraujama subjektinės teisės paskirčiai (Mikelėnas et al., 2001, p. 270). Taip pat reikia skirti sąvokas – civilinės subjektinės teisės ribos bei asmens teisės įgyvendinimo ribos – jeigu subjektinės teisės turinys atsako į klausimą, kokias galimybes turi teisės subjektas, kokius veiksmus jis gali atlikti, tai teisės įgyvendinimas atsako į klausimą, koku būdu šios galimybės realizuojamos, kaip, kokia tvarka ir kokiomis sąlygomis tie veiksmai gali būti atlikti (Vitkevičius et al., 1997, p. 65). Iš esmės galimos dvi piktnaudžiavimo teise rūšys: a) piktnaudžiavimas teise, atliekamas turint išskirtinį tikslą padaryti kitam asmeniui žalos; b) piktnaudžiavimas teise neturint tikslo padaryti žalos, bet objektyviai darant kitam asmeniui žalą. Abiem šiais atvejais manytina, kad asmuo atlieka neteisėtus veiksmus, nes pažeidžia vieną iš pagrindinių civilinių teisių įgyvendinimo principų – draudimą piktnaudžiauti savo teisėmis. Pabrėžtina, jog piktnaudžiaujantis savo teise asmuo nebūtinai turi turėti tiesioginį tikslą padaryti žalą kitų asmenų interesams, tačiau žala kitiems asmenims gali atsirasti asmeniui nesąžiningai siekiant savo interesų patenkinimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje). Piktnaudžiaujama teise tada, kai asmuo veikdamas, kada leidžia jam priklausanti teisė ir galimybės, sudarančios teisės turinį, naudoja tokias teisės įgyvendinimo formas, kurios peržengia įstatymo nustatytas teisės įgyvendinimo ribas (Papirtis, Kvainauskienė, 2005, p. 103). Pavyzdžiui, Rusijos profesorius V. P. Gribanovas piktnaudžiavimo teise sampratą formulavo taip: piktnaudžiavimas teise yra ypatingos rūšies civilinės teisės pažeidimas, kai įgyvendindamas savo teisę teisės subjektas paprastai neperžengia bendrojo elgesio normų, kurias nustato šios teisės turinys, bet panaudoja neleistas tos teisės

įgyvendinimo formas, būdus (Gribanovas, 1992 cituota Papirtis, Kvainauskienė, 2005, p. 103). Panašiai piktnaudžiavimą teise apibūdina ir profesorius V. Mikelėnas: atvejis, kai asmuo, įgyvendindamas savo teisę, pažeidžia asmens teisę arba realizuoja savo teisę priešingai tos teisės prigimčiai ar visuomenės moralės principams, yra vadinamas piktnaudžiavimu teise (Mikelėnas, 1995 cituota Papirtis, Kvainauskienė, 2005, p. 103). O profesorius P. Vitkevičius nurodo, kad piktnaudžiavimas civilinėmis teisėmis dažniausiai pasireiškia šiais trimis atvejais:

a) kai teisę turintis asmuo panaudoja jam subjektine teise suteiktas galimybes neleistinam tikslui pasiekti arba, kitaip sakant, įgyvendina teisę prieštaraujant jos paskirčiai mūsų visuomenėje;

b) kai subjektinės teisės suteiktos galimybės įgyvendinamos neleistinomis priemonėmis;

c) kai teisę turintis subjektas savo teisę gina įstatymų neleidžiamomis priemonėmis (Vitkevičius, 1997 cituota Papirtis, Kvainauskienė, 2005, p. 103).

Be kita ko, draudimo piktnaudžiauti teise principas taip pat yra minimas Civilinio kodekso 1.2 straipsnio 1 dalyje, kuriame šalia kitų bendrųjų civilinės teisės principų, minimas ir neleistinumą piktnaudžiauti teise principas (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Šio straipsnio 1 dalyje nustatyti pagrindiniai civilinių teisinio reglamentavimo principai. Šie principai skirti tiek valstybei, tiek ir jos institucijoms, tiek visiems civilinių teisinių santykių subjektams. Pažymėtina, kad šie principai atlieka keturias svarbias funkcijas: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo ir kolizijų šalinimo (Mikelėnas et al., 2001, p. 60). Piktnaudžiavimas teise įvairiai pasireiškia per skirtingus teisinius santykius. Atkreiptinas dėmesys, kad neretai teisinėje literatūroje ar Lietuvos teismų praktikoje pastebima, kad piktnaudžiavimas teise kartu reiškia ir pagrindinių civilinės teisės principų – sąžiningumo, protingumo, pažeidimą, nes sąžiningai ir neprotingai besielgiantis asmuo piktnaudžiauja savo teise, ir atvirkščiai (Mikelėnas et al., 2001, p. 68). Įpareigojimas civilinių teisinių santykių subjektams, įgyvendinant savo teises ir atliekant pareigas, *inter alia* įgyvendinant teisę į teisminę gynybą, veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus nustatytas ir Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalyje bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 7, 42, 95 straipsniuose. Be kita ko, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse pabrėžia, kad kiekvienas asmuo turi ne tik teises, bet ir tų teisių nulemtas pareigas. Konstitucijos 28 straipsnyje nustatyta, kad asmuo privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų asmenų teisių ir laisvių. Taigi, asmuo, kuriam įstatymo suteikiamos tam

tikros teisės, kartu privalo vykdyti ir įstatymo jam nustatytus įpareigojimus, kurių būtina laikytis, kad, įgyvendinant šias teises, nebūtų pažeidžiamos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai. Ar asmuo laikosi šių reikalavimų, nustatoma analizuojant, ar jis elgiasi taip, kaip tokioje situacijoje elgtųsi rūpestingas, sąžiningas ir protingas žmogus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, ar asmuo piktnaudžiauja jam suteikta teise bei jos įgyvendinimu, sprendžiama ne vien pagal tikslo pakenkti buvimą (arba nebuvimą), pasekmių atsiradimą trečiajam asmeniui, bet atsižvelgiama į vienus iš pagrindinių ir esminių teisės principų – protingumo, sąžiningumo bei teisingumo. Šių principų taikymas praktikoje susiduria su keliomis problemomis. Viena iš šių problemų yra susijusi su piktnaudžiavimo teise instituto sampratos tapatinimu su sąžiningumo, protingumo bei teisingumo principais, t.y. draudimo piktnaudžiauti teise institutas retu atveju yra taikomas pats vienas kaip savarankiškas argumentas, o būtent yra taikomas kartu su jau minėtais Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalies principais, o ypač kartu su sąžiningumo principu. Šią problemą galima paaiškinti keliais esminiais pastebėjimais: pirma, galima kvestionuoti – ar Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalies norma yra pakankamai išsami ir lengvai suprantama; antra, galima kelti klausimą, ar ši norma teismų praktikoje yra taikoma kaip savarankiškas institutas, sukeliantis teisinės pasekmes.

Dėl pirmojo klausimo galima išskirti šiuos pagrindinius piktnaudžiavimo teise principo bruožus, kurie vyrauja teisinėje literatūroje:

- Piktnaudžiavimas teisėmis yra teisės pažeidimas, t.y. civilinės teisės tiesiogiai draudžiamas elgesys, už kurį numatyta galimybė taikyti civilinę atsakomybę, jei tokiu draudžiamu elgesiu yra padaroma žala;
- Piktnaudžiavimas teise pasireiškia konkrečios subjektinės teisės įgyvendinimo sąlygų pažeidimu, o tokios subjektinės teisės neturintis ir negalintis įgyvendinti asmuo negali būti laikomas draudimo piktnaudžiauti teise instituto subjektu;
- Piktnaudžiavimas teise – tai asmens teisėtas siekis įgyvendinti savo turimas teises, tačiau elgesys tampa neteisėtu ir draudžiamu, kai asmuo peržengia teisės įgyvendinimo ribas arba naudojasi jomis ne pagal paskirtį;
- Įstatyme nustatytos teisės įgyvendinimas gali būti laikomas piktnaudžiavimu išimtiniais atvejais, kai tokia teise akivaizdžiai naudojimasi ne pagal jos paskirtį;

- Taip pat piktnaudžiavimas teise gali būti apibūdinamas kaip esminių bei pamatinių principų pažeidimas (vienas iš jų – sąžiningumo principo pažeidimas);
- Piktnaudžiavimas yra toks elgesys, kuris nors ir išoriškai atrodo teisėtas, tačiau turi paslėptą neteisėtą tikslą (Brazdeikis et al., 2016, p. 36).

Iš esmės Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtintas draudimo piktnaudžiauti teise principas. Jis kaip ir kiti teisės principai rodo pagrindines teisės normų reguliuojamų santykių vystymosi tendencijas. Šis principas teisės literatūroje yra priskiriamas prie bendrųjų civilinės teisės principų, kuris turi tikslą užtikrinti sąžiningą subjektinių teisių įgyvendinimą bei pareigų vykdymą pagal paskirtį (Vitkevičius et al., 1997, p. 25). Taip pat verta paminėti, kad teisinėje literatūroje piktnaudžiavimas civilinėmis teisėmis dažniausiai pasireiškia trimis atvejais: pirmasis atvejis – kai teisę turintis asmuo panaudoja jam subjektine teise suteiktas galimybes neleistinam tikslui, arba, kitaip sakant, realizuoja teisę prieštaraujant jos paskirčiai mūsų visuomenėje; antrasis atvejis – kai subjektinės teisės suteiktos galimybės įgyvendinamos neleistinomis priemonėmis; trečiasis atvejis – kai teisę turintis subjektas savo teisei ginti panaudoja įstatymu neleidžiamas gynimo priemones. Pavyzdžiui, subjektinė teisė panaudojama siekiant neleistino tikslo, kai asmuo specialiai siekia padaryti žalą kitam asmeniui. Praktikoje buvo atvejis, kai vaismedžių savininkas, išauginęs juos žemės sklype prie nuomajomo namo, specialiai sunaikino vaismedžius, kad jie netektų nuomotojui. Kitas piktnaudžiavimo atvejis yra susijęs su neleistinių gynbos priemonių panaudojimu, kada tai gali padaryti žalą kitam asmeniui, pavyzdžiui, savininkas spygliuota viela apsitveria savo sodo sklypą ir per visą pastatytą tvorą paleidžia elektros srovę. Šiuo atveju jau bus kalbama apie neteisėtą būtinosios ginties ribų peržengimą (Vitkevičius et al., 1997, p. 110), kas taip pat gali būti laikoma viena iš piktnaudžiavimo teise išraiškos formų. Taigi, kalbant apie tai, ar draudimo piktnaudžiauti teise principas mūsų Civiliniame kodekse yra pakankamai aiškus savo turinio prasme, tikėtinas dvejopas atsakymas. Iš vienos pusės, tai nėra ta Civilinio kodekso norma, kurioje galima rasti aiškias jos taikymo sąlygas bei su tuo susijusias išimtis, todėl tai nėra lengvai pritaikomas teisės principas. Bet kita vertus, kadangi ši norma savo turiniu yra laikoma principu bei kaip jau buvo aptarta anksčiau, šio principo užuomazgos yra kilusios net iš senovės Romos laikų, būtų galima kalbėti apie šio instituto vystymąsi bei aktualumą net ir šiuolaikinės teisės sistemoje. Jei šio instituto taikymas būtų griežtai apibrėžtas bei sureglamentuotas, teismams būtų sunkiau šį institutą taikyti kiekvienu atveju individualiai, o tai rodytų šio instituto neefektyvumą bei nepritaikomumą.

Draudimas piktnaudžiauti teise – tai elementariausias sąžiningumo principo pritaikymas teisių įgyvendinimui (Cheng, 1953, p. 121). Iš minimos teisės normos aišku, kad piktnaudžiavimas teise yra neatsiejamas nuo subjektinės teisės ir jos įgyvendinimo. Piktnaudžiaujantis savo teise asmuo nebūtinai turi turėti tiesioginį tikslą padaryti žalą kitų asmenų interesams, tačiau žala kitiems asmenims gali atsirasti ir asmeniui nesąžiningai siekiant savo interesų patenkinimo. Įpareigojimas civilinių teisinių santykių subjektams, įgyvendinant savo teises ir atliekant pareigas, veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus nustatytas ir Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalyje. Kiekvienas asmuo turi ne tik teises, bet ir tų teisių nulemtas pareigas. Taigi, asmuo, kuriam įstatymas suteikia tam tikras teises, kartu privalo vykdyti ir įstatymo jam nustatytus įpareigojimus, kurių būtina laikytis, kad, įgyvendinant šias teises, nebūtų pažeidžiamos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai. Ar asmuo laikosi šių reikalavimų, nustatoma analizuojant, ar jis elgiasi taip, kaip tokioje pat situacijoje elgtųsi rūpestingas, sąžiningas ir protingas žmogus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje). Iš esmės sąžiningumo, kaip principo, turinys nusakomas pagal protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Tai reiškia, kad sąžiningas yra tas asmuo, kuris veikia rūpestingai, teisingai, t.y. tokioje pačioje situacijoje elgtųsi taip, kaip galima protingai tikėtis iš bet kurio kito protingo asmens, t. y. asmuo turi būti objektyviai apdairus ir rūpestingas (lot. *bonus pater familias*). Asmens sąžiningumas vertinamas pagal tai, ar asmuo ką nors žinojo arba turėjo žinoti, o žinojimas turi būti suprantamas kaip asmens turėjimas tam tikrų duomenų. Vienais atvejais įstatymas reikalauja, kad asmuo žinotų apie tam tikras aplinkybes⁷. Kitais atvejais kalbama, kad asmuo neturi tam tikrų aplinkybių žinoti, pavyzdžiui Civilinis kodeksas 4.96 straipsnis (Norkūnas, 2003, p. 9). Sąžiningumo principas teismo taikomas kartu su teisingumo ir protingumo principais, tai išplaukia ir iš Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 4 dalies. Ši bendra nuostata nepateikia principų derinimo mechanizmo, o būtinumą taikyti šiuos principus sprendžiant bylas yra nurodęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, jeigu būtų konstatuotas asmens sąžiningumas, tai asmuo naudotųsi teisine apsauga, kuri teikiama sąžiningam asmeniui (Norkūnas, 2003, p. 12). Jeigu asmens elgesys būtų įvertintas kaip nesąžiningas, tai jam taikytinos teisinės priemonės būtų identiškos toms priemonėms, kurios yra taikomos pažeidus draudimą piktnaudžiauti teise, t.y. gali būti atsisakoma ginti asmens pažeistą teisę arba suteikti įstatymo numatytą apsaugą, kuri būtų suteikiama atvirkštiniu atveju – jei asmuo būtų įgyvendinęs savo teises sąžiningai. Iš esmės manytina, kad sąžiningumo principo pažeidimas yra tolygus reikalavimui asmeniui

⁷ Kaip pavyzdžiui, Civilinio kodekso 4.97 straipsnis.

sąžiningai įgyvendinti savo turimas teises, o tai savo esme gali būti prilyginama ir pripažįstama piktnaudžiavimu teise.

Apibendrinus galima teigti, kad teisinėje literatūroje piktnaudžiavimo teise instituto turinys nėra išsamiai aptartas. Draudimas piktnaudžiauti teise mokslinėje literatūroje dažniausiai yra analizuojamas tais pačiais ar panašiais aspektais, t.y. analizuojamas draudimo piktnaudžiauti teise instituto santykis su sąžiningumo principu, taip pat šio instituto istorinė vystymosi raida bei dažniausiai piktnaudžiavimas yra tiriamas kitų probleminių klausimų kontekste. Sunku būtų paneigti, kad piktnaudžiavimas teise yra glaudžiai susijęs su sąžiningo veikimo principu, todėl kartais Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko dviprasmiškų situacijų, kai piktnaudžiavimo teise institutas yra naudojamas tik kaip papildomas, pagalbinis argumentas, o Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalyje vardinami principai yra laikomi vieni iš ginčo esminių argumentų. Be kita ko, Lietuvos teismų praktikoje yra ir tokių atvejų, kai Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalis teismų nėra analizuojama bei nėra aiškinama teismo sprendime. Tokio tipo teismų sprendimuose pagrindinį vaidmenį užima Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalis, t.y. teismai savo sprendimus grindžia ir argumentuoja sąžiningumo principo pažeidimo buvimu ar nebuvimu, o draudimas piktnaudžiauti teise užima antraeilį vaidmenį, kuris tokiuose teismų sprendimuose net nėra detalizuojamas ar individualiai taikomas ginčijamiems teisiniams santykiams. Tokio tipo teismų praktika netaiko ir neformuoja draudimo piktnaudžiauti teise instituto, nes analizuojamas principas yra laikomas ir naudojamas tik kaip papildomas argumentas. Iš esmės tai gali būti laikoma ydinga praktika, kadangi tokio tipo sprendimais yra paneigiamas draudimo piktnaudžiauti teise instituto taikytinumo savarankiškumas.

Tačiau, kategoriškai teigti, kad teismų praktikoje šis principas nėra savarankiškas, būtų neteisinga. Kaip tinkamas pavyzdys, kuris iliustruoja, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) taiko Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalį kaip savarankišką teisių gynimo pagrindą galėtų būti 2004 m. spalio 11 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2004. Šioje byloje LAT net pasinaudojo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 353 straipsnio 2 dalies suteikta teise peržengti kasacinio skundo ribas. Šioje byloje LAT teisėjų kolegija nustatė, kad ieškovas Vilniaus miesto savivaldybės taryba 2003 m. kreipėsi su ieškiniu į apylinkės teismą ir nurodė, kad jai nuosavybės teise priklauso butas. Atsakovas Ž.A. ir jo nepilnametis sūnus R.A. neteisėtai naudojami ginčo butu. Atsakovas buvo įspėtas per 7 dienas išsikelti iš savavališkai užimtos gyvenamosios patalpos, tačiau jis to nepadarė, todėl atsakovas su nepilnamečiu sūnumi ir jiems priklausančiu turtu turi būti išskeldinti iš

gyvenamosios patalpos. Atsakovas Ž.A. 2003 m. pareiškė priešinį ieškinį ieškovui Vilniaus miesto savivaldybės tarybai. Pareiškinge nurodė, kad jis minėtoje gyvenamojoje patalpoje gyvena nuomininko šeimos nario teisėmis, moka už butą mokesčius, atliko buto eilinių remontą. Mirus gyvenamosios patalpos nuomininkui – jo tėvui A.A., yra pagrindas sudaryti gyvenamosios patalpos nuomos sutartį. Taigi, LAT atsižvelgdamas į teismų nustatytas faktines aplinkybes, pasinaudojo CPK 353 straipsnio 2 dalies suteikta galimybe peržengti kasacinio skundo ribas, ir pasisakė dėl Civilinio kodekso 1. 137 straipsnio 3 dalies taikymo šioje byloje, nes to reikalavo viešas interesas. LAT pažymėjo, kad valstybė suteikia asmenims teisę laisvai naudotis jiems priklausančiomis subjektinėmis teisėmis, tarp jų ir teise į gynybą, tačiau ši asmens teisė nėra absoliuti, ji suponuoja ir tam tikras asmens pareigas, kurias jis privalo vykdyti įgyvendindamas savo teises – jis turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų. Tuo atveju, kai asmuo pradeda piktnaudžiauti savo turimomis teisėmis, įgyvendinti jas priešingai jų paskirčiai ar nesilaikant nustatytų principų, įstatymas numato, kad tokios teisės negali būti ginamos. LAT kolegija, remdamasi teismų nustatytais faktais apie tai, kad Ž.A., žinodamas, jog jo tėvas A.A. yra miręs, atstovavo jo interesams įvairiose institucijose bei teismuose, jo vardu reiškė įvairius prašymus ir reikalavimus, prašė leisti privatizuoti butą, sudarė ginčo buto nuomos sutartį, atstovavo jam civilinėse bylose, darė išvadą, kad atsakovas piktnaudžiavo jo turimomis teisėmis, tokiu būdu ketindamas pasinaudoti kito asmens teisėmis savo asmeniniais tikslais, todėl vien šio fakto konstatavimas yra savarankiškas pagrindas atsisakyti ginti atsakovo teises (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, šiuo atveju atsakovas atstovavo mirusįjį asmenį bei šią aplinkybę sąmoningai slėpė. Šiuo atveju atsakovas pirmiausia piktnaudžiavo atstovavimo santykiais, t.y. asmuo nebuvo teisėtai įgaliotas atstovauti kito asmens, o ypač pažymėtina, kad buvo atstovaujama jau mirusiam asmeniui. Ši byla yra puikus pavyzdys, kaip LAT savarankiškai identifikavo ir taikė draudimą piktnaudžiauti teise institutą. Taip pat ši byla iliustruoja ir akivaizdus piktnaudžiavimo teise atvejį, kai teismui net nekyla abejonių dėl šio draudimo pažeidimo.

Taip pat verta paminėti dar vieną LAT bylą, kuri taip pat atskleidžia, kaip teismas savo nutartyje taiko Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalį. Toliau analizuojama 2012 m. gegužės 8 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220/2012 yra iš esmės susijusi su darbo teisės santykiais, tačiau piktnaudžiavimas teise pasireiškė civiliniuose teisiniuose santykiuose. Taigi, šiuo atveju ieškovė N. N. nuo 2001 m. darbo sutarties pagrindu dirbo vidurinėje mokykloje mokytoja. Darbo sutartyje nustatyta, kad darbo užmokestis mokamas pagal tarifikaciją, darbuotojai nustatomas nevisas savaitinis krūvis. 2008 m. eidama iš

darbo ieškovė nukrito, susilaužė stuburo slankstelį, po traumos gydėsi ilgą laiką. Ieškovei sergant atsakovo įsakymu „Dėl tarifavimo, pamokų bei neformalaus ugdymo vedimo“ 2008 – 2009 mokslo metams jai tarifikuota 1 pamoka per savaitę. 2009 m. ieškovė kreipėsi į teismą ir prašė panaikinti atsakovo vidurinės mokyklos direktoriaus 2008 m. įsakymo „Dėl tarifavimo pamokų bei neformalaus ugdymo pamokų vedimo“ dalį, kuria jai tarifikuota 1 savaitinė valanda darbo krūvio, ir nustatyti 16 savaitinių valandų darbo krūvį. 2009 m. darbo sutartis su ieškove nutraukta Lietuvos Respublikos darbo kodekso 129 straipsnio 1 dalies pagrindu. Nagrinėdamas civilinę bylą dėl ieškovės grąžinimo į darbą ir su darbo santykiais susijusių išmokų priteisimo, Kauno miesto apylinkės teismas 2010 m. nutartimi patvirtino šalių taikos sutartį, išskyrus 7 punktą, pagal kurį ieškovė įsipareigojo atsisakyti reikalavimų šioje civilinėje byloje dėl 16 savaitinių valandų darbo krūvio. Atsakovas, siekdamas įpareigoti ieškovę vykdyti taikos sutarties 7 punktą, šioje byloje buvo pateikęs priešieškinį, taip pat ieškinį atskiroje byloje, tačiau teismas jų nepriėmė. 2010 m. atsakovas kreipėsi į Kauno miesto apylinkės prokuratūrą, prašydamas nustatyti, ar ieškovė gali suprasti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti, ir prireikus inicijuoti bylą dėl ieškovės pripažinimo neveiksnia, tačiau prokuroras atsisakė kreiptis į teismą, konstatavęs, kad atsakovas nepateikė jokių įrodymų, kurie leistų pradėti tokį teismo procesą. Taigi, LAT šioje nutartyje pasisakė, kad sprendžiant žmogaus veiksnio apribojimo klausimą, yra pavojus pažeisti fundamentalias asmens teises, todėl tokio proceso inicijavimui turi egzistuoti svarūs argumentai bei taip pat asmuo gali būti pripažintas neveiksniu tik ypatingais atvejais. Nagrinėjamu atveju kasatorius kreipėsi į prokurorą, kad šis, gindamas viešąjį interesą, išsiaiškintų, ar yra pagrindas kreiptis į teismą dėl ieškovės pripažinimo neveiksnia. Vertinant, ar naudojimas įstatymų suteikta teise kreiptis į prokurorą su tokio turinio prašymu, gali būti pripažįstamas neteisėta veika Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalies ir 6.246 straipsnio aspektu, pažymėtina, kad esminę reikšmę turi ne atsisakymo kreiptis į teismą dėl ieškovės pripažinimo neveiksnia, nesant teisinio pagrindo, faktas, o kasatoriaus kreipimosi į prokurorą aplinkybės, kurios vertintinos tuo aspektu ir tik tiek, kiek tai reikšminga konstatuoti, ar nėra aiškiai išreikšto piktnaudžiavimo teise, atidumo ir rūpestingumo imperatyvų sąmoningo nepaisymo, kuris būtų pagrindas spręsti dėl civilinės atsakomybės už žalą, padarytą piktnaudžiaujant teise, taikymo. Šiuos imperatyvus pažeidžiančiais veiksmais būtų pagrindas pripažinti tokį kreipimąsi dėl asmens pripažinimo neveiksniu proceso inicijavimo, kuris yra aiškiai nepagrįstas, pavyzdžiui, kai kreipimąsi grindžiančios aplinkybės yra tokios, kad normaliai atidžiam ir protingam asmeniui nekiltų pagrįstų abejonių kito asmens veiksniumu, kai besikreipiantysis siekia kitokių tikslų, nei įgyvendinti ir apginti galbūt psichinės ligos ar proto negalios ištikto žmogaus teises ir

interesus, apsaugoti jį nuo potencialios žalos pačiam sau, aplinkinių sveikatai ir (ar) gyvybei. Pažymėtina, kad byloje taip pat nustatyta, kad kasatorius kreipėsi į prokurorą dėl ieškovės pripažinimo neveiksnia proceso inicijavimo tuo metu, kai teisme buvo nagrinėjamos dvi civilinės bylos pagal ieškovės ieškinius jam – neišspręsto šalių konflikto metu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje byloje ieškovės reikalavimai, susiję su darbo teisiniais santykiais, pripažinti pagrįstais ir patenkinti, kitoje civilinėje byloje šalys sudarė taikos sutartį, kuria kasatorius iš esmės pripažino ir įsipareigojo įvykdyti ieškovės turtinius reikalavimus, susijusius su atleidimu iš darbo, taigi nėra pagrindo teigti, kad ieškovė elgėsi neadekvačiai, reikšdama kasatoriui nepagrįstus ieškinius. Galiausiai, teisėjų kolegija nustatė, kad visos bylos faktinės aplinkybės nesudaro pagrindo išvadai, kad kasatorius būtų sąžiningai siekęs naudoti asmens veiksnio ribojimo institutą kaip asmens teisių gynimo būdą, priešingai, leidžia sutikti su pirmosios instancijos teismo išvada, jog šiais veiksmais kasatorius, kaip darbdavys, dar nesibaigus civiliniams teisiniams ginčams su darbuotoja, darė jai spaudimą. Dėl nurodytų priežasčių teisėjų kolegija pripažįsta pagrįsta byla nagrinėjusių teismų išvada, kad kasatoriaus kreipimasis į prokurorą prašant išsiaiškinti, ar yra pagrindas pradėti ieškovės pripažinimo neveiksnia procesą, vertintinas kaip piktnaudžiavimas teise (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Subjektinės civilinės teisės įgyvendinimas – tai galimybių, kurias suteikia atitinkama subjektinė teisė, realizavimas. Įgyvendinant subjektines civilines teises, siekiama socialinių ekonominių ir teisinių tikslų, pavyzdžiui, įgyti turtą nuosavybės teise, užsiimti ūkine komercine veikla, sudaryti sandorius, įgyti autorių teises ir t.t. Civilinių teisių įgyvendinimas yra procesas, kurio rezultatas tas, kad teisių turėtojas tų teisių pagrindu patenkina savo materialinius ir dvasinius poreikius. Civilinių subjektinių teisių įgyvendinimas ir civilinių pareigų vykdymas yra vienas nuo kito neatsiejami veiksmai. Įgyvendinant absoliučias subjektines teises, esminę reikšmę turi asmens, turinčio teisę, veiksmai, atliekami realizuojant galimybes, sudarančias tam tikros teisės turinį. Asmens pareigos gali būti vykdomos keliais būdais: pasyviu arba aktyviu būdu. Pareiga yra vykdoma pasyviu būdu (dažniausiai tokia pareiga išplaukia iš draudimų) susilaikant nuo aktyvių veiksmų, pavyzdžiui, neapibrėžti asmenys privalo netrukdyti savininkui naudotis savo nuosavybės teise. Kitas pareigų vykdymo būdas yra aktyvus, t.y. tada, kai asmuo aktyviai atlieka tam tikrą veiksmą, pavyzdžiui, sumoka už įsigytas prekes (Baranauskas et al. 2008, p. 420). Subjektinės teisės įgyvendinimo ribos gali būti peržengiamos tiek nesilaikant imperatyvių įstatymo nustatytų normų ir principų, tiek pažeidžiant kito asmens teises, nesąžiningai realizuojant savo teisės įgyvendinimą. Asmuo, kuris realizuoja savo

subjektinę teisę peržengdamas minėtas ribas, laikomas piktnaudžiaujančiu teise (Mikelėnas, 1996). Tam, kad suprasti įgyvendinimo ribas, būtų tikslinga pirmiausia apibrėžti sąvoką. Taigi, civilinės subjektinės teisės įgyvendinimas – tai realių veiksmų, kurie atitinka civilinės teisės turinį, t.y. neišeina už teisės leistinumą ribų, atlikimas. Subjektinės civilinės teisės normos įgyvendinimo ribos sutampa su subjektinės civilinės teisės ribomis. Veiksmas gali būti teisėtas tik tuo atveju, jeigu jis neperžengia ribų, nustatytų teisės normos, nustatančios subjektinės civilinės teisės apimtį, taip pat ir visumą įpareigojančių ir uždraudžiančių teisės normų, kurios apriboja tą civilinę teisę (Baranauskas et al. 2008, p. 421). Tai, kad realus asmens elgesys iš tikrųjų neatitinka objektyviosios teisės reikalavimų, apibrėžiančių subjektinės teisės įgyvendinimo ribas, galima nustatyti vertinant tik konkrečią situaciją, asmens suvokimą bei reikalavimus, susijusius su subjektinės teisės įgyvendinimu (Brazdeikis, 2011, p. 46-63). Taip yra todėl, kad negalima apibrėžti visų nepageidaujamų civilinių teisių įgyvendinimo būdų, negalima jų visų uždrausti, todėl bendrasis principas, kad civilinės teisės turi būti įgyvendinamos vadovaujantis jų socialiniu tikslu, papildomas principiniu draudimu įgyvendinti civilines teises siekiant pakenkti kitam asmeniui, taip pat piktnaudžiauti teise kitomis formomis (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2001). Šio draudimo pažeidimas įgyvendinant civilines teises yra civilinis teisinis pažeidimas net nesant specialios normoms, nurodančios konkretaus veiksmo neteisėtumo (Baranauskas et al. 2008, p. 423). Apibendrinus galima teigti, kad Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti teise principas, savo turiniu yra nekonkretus, bet tai gali būti vertinama tiek teigiamai, tiek neigiamai. Šio reiškimo teigiama pusė yra ta, kad kadangi teisė yra nuolat kintanti ir besivystanti mokslo šaka, kuri nuolatos turi prisitaikyti prie vis naujų ekonominių, socialinių, politinių bei kitų visuomenei reikšmingų sričių. Todėl esant tokioms aplinkybėms, šio instituto nekonkretizavimas bei jo griežtas neapibrėžimas, padeda praktikoje šį principą taikyti, įstatymų leidėjui jo nuolatos neperžiūrint bei nekoreguojant. Visgi, neigiama pusė yra ta, kad teismai kartais šį principą taiko tiesiog kaip sąžiningumo principą papildantį teiginį, nesuteikdamas piktnaudžiavimui teise esminio vaidmens ginčo sprendime. Vienas iš ryškesnių pavyzdžių, kuris iliustruoja tokio pobūdžio nutartį yra 2006 m. sausio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2006. Šioje byloje ieškovas prašė teismo pripažinti negaliojančiais atsakovo UAB „Actual city media“ visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą siūlyti bendrovės direktoriui sušaukti pakartotinį neeilinį akcininkų susirinkimą, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą padidinti bendrovės įstatinį kapitalą, pakeisti bendrovės įstatus. Ieškovas nurodė, kad jam priklauso 50 procentų UAB „Actual city media“ akcijų; registruoti laiškai su pranešimais

apie visuotinius akcininkų susirinkimus jam buvo įteikti jau po to, kai šie buvo įvykę. Atsakovas, neinformuodamas ieškovo apie visuotinius akcininkų susirinkimus iki jų sušaukimo dienos, pažeidė Akcinių bendrovių įstatymą. Teismas pažymėjo, kad Akcinių bendrovių įstatymo 26 straipsnio 3 dalyje (2005 m. birželio 23 d. įstatymo redakcija) nustatyta, kad pranešimas apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą turi būti viešai paskelbtas įstatuose nurodytame dienraštyje arba įteiktas kiekvienam akcininkui pasirašytinai ar išsiųstas registruotu laišku ne vėliau kaip likus 30 dienų iki visuotinio akcininkų susirinkimo dienos. Šioje normoje nustatyti visi trys pranešimo apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą būdai yra lygiaverčiai ir kiekviena bendrovė turi teisę pasirinkti patį optimaliausią, ekonomiškiausią ir visuotinai (akcininkų atžvilgiu) priimtinausią būdą. Kai akcininkų yra keletas, paprastai taikomas būdas – pranešimas išsiunčiamas registruotu laišku arba įteikiamas kiekvienam akcininkui pasirašytinai. Teismas atsižvelgdamas į tai, kad ieškovas turėjo (turi) 50 procentų akcijų, kad pakartotiniame akcininkų susirinkime priimti labai svarbūs bendrovei sprendimai – dėl įstatinio kapitalo padidinimo, įstatų pakeitimo, kuriems priimant paprastame (ne pakartotiniame) visuotiniame akcininkų susirinkime būtų reikėję kvalifikuotos balsų daugumos ir ieškovo balsas būtų turėjęs esminės įtakos priimamiems sprendimams, taip pat į tai, kad apie pakartotinį akcininkų susirinkimą ieškovui vėl buvo pranešta registruotu laišku žinant, kad pranešimo registruotu laišku apie neįvykusį visuotinį akcininkų susirinkimą ieškovas negavo, teisėjų kolegija konstatuoja, kad atsakovas ieškovo atžvilgiu pasielgė nesąžiningai, nesudarė ieškovui būtinų sąlygų įgyvendinti akcininko teises, susijusias su visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimu ir tinkamu dalyvavimu akcininkų susirinkime (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, iš pateikto pavyzdžio, galima susidaryti įspūdį, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje nutartyje net netaikė draudimo piktnaudžiauti teise principo. Bet įsigilinus į šios nutarties esmę, matoma, kad teisėjų kolegija iš esmės nustatė, kad atsakovas piktnaudžiavo pareiga tinkamai pranešti apie visuotinių akcininkų susirinkimų laiką bei vietą, kuriuose buvo sprendžiami esminiai įmonei bei nedalyvavusiam akcininkui klausimai. Tikėtina, kad atsakovas tokiu būdu turėjo tikslą, kad būtent ieškovas, būdamas įmonės akcininkas, nedalyvautų rengiamuose visuotiniuose akcininkų susirinkimuose. Šiuo analizuojamu atveju, užuomeną apie draudimo piktnaudžiauti teise principo taikymą, galima įžvelgti teismo panaudotoje formuluotėje apie atsakovo nesąžiningą poelgį ieškovo atžvilgiu.

2. Draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo pasekmės civilinėje materialinėje teisėje

Piktnaudžiavimo teise pasekmės gali būti dvejopos: pirma, jei pareigą turintis civilinio teisinio santykio subjektas atsisako vykdyti savo pareigą, remdamasis kitos šalies piktnaudžiavimu, o kita šalis kreipiasi į teismą, reikalaujama prievarta priversti įgyvendinti jo teisę, teismas, nustatęs piktnaudžiavimą, gali atsisakyti ginti ieškovo teisę. Kaip pavyzdžius galima būtų pateikti šias situacijas: asmuo, įgyvendindamas savo nuosavybės teisę į namų valdos žemės sklypą ir siekdamas, kad pavasarį tirpstant sniegui į jį nepakliūtų vanduo, mėgina pakelti šio žemės sklypo lygį, veždamas į jį ir pildamas žemes. Tokie asmens veiksmai, nors ir yra teisėti, nes žemės sklypo savininkas turi teisę gerinti savo žemės sklypą, kaip ir bet kuris kitas savininkas turi teisę gerinti turimą daiktą, gali pažeisti gretimų žemės sklypų savininkų teises, jeigu dėl tokių veiksmų šiuos užtvindys pavasario potvynio vanduo, negalėdamas natūraliai nutekėti dėl vieno iš savininkų paaukštinto sklypo padėties. Tokioje situacijoje, jeigu gretimų žemės sklypų savininkai prieštarautų dėl minėto sklypo paaukštinimo ir trukdytų tai atlikti, o sklypo savininkas, kuriam trukdoma atlikti šiuos veiksmus, kreiptųsi į teismą ir reikalautų įpareigoti gretimų žemės sklypų savininkus pašalinti trukdymus, teismas turėtų atsisakyti ginti šią teisę, t.y. teisę gerinti žemės sklypą minėtu būdu (Mikelėnas et al, 2001, p. 270). Tokiu atveju pati reikalavimo teisė (pavyzdžiui, reikalavimas atlikti tam tikrą darbą, veiksmą arba gražinti skolą ir panašiai) paprastai neišnyksta, ir galės būti įgyvendinta išnykus piktnaudžiavimo teise aplinkybėms. Taip pat paminėtinas dar vienas pavyzdys – teismas galėtų atsisakyti ginti gyvūno savininko reikalavimą gražinti jam nuosavybės teise priklausantį gyvūną iš svetimo neteisėto valdymo, jeigu teismas nustatytų, kad jis pažeidžia gyvūnų apsaugą ir laikymą reglamentuojančių įstatymų reikalavimus (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000), įvertinęs tokį jo elgesį kaip prieštaraujantį gyvūno savininko subjektinės teisės prigimčiai (Mikelėnas et al, 2001, p. 271). Civilines teises saugo įstatymai, išskyrus atvejus, kai šios teisės įgyvendinamos prieštaraujant jų paskirčiai, viešajai tvarkai, geriems papročiams ar visuomenės moralės principams. Tai reiškia, kad nebus ginamos asmens civilinės teisės, jeigu bus nustatyta, jog jos įgyvendinamos prieštaraujant jų paskirčiai, viešajai tvarkai, geriems papročiams ar visuomenės moralės principams (Mikelėnas et al, 2001, p. 272). Tačiau, jei piktnaudžiaujant teisėmis buvo padaryta žala kitiems asmenims, atsiranda pagrindas asmeniui, piktnaudžiausiam savo teise, taikyti civilinę atsakomybę (Baranauskas et al, 2008, p. 77). Tokiu atveju, asmens piktnaudžiaujant teise padaryta žala kitam asmeniui turi būti atlyginta bendraisiais pagrindais, t.y. asmeniui, piktnaudžiaujančiam teise, taikoma civilinė atsakomybė (Civilinio Kodekso 6.245 – 6.304

straipsniai) (Mikelėnas et al, 2001, p. 68). Verta pažymėti, kad iš esmės draudimo piktnaudžiauti teise pasekmės sutampa su sąžiningumo principo pažeidimo pasekmėmis, kas dar kartą pagrindžia gana glaudų ryšį tarp šių principų. Jeigu atitinkamoje situacijoje būtų konstatuotas asmens sąžiningumas, tai asmuo naudotųsi teisine apsauga, kuri yra suteikiama sąžiningai besielgiančiam asmeniui. Tuo tarpu, jeigu asmens elgesys būtų įvertintas ir laikomas nesąžiningu elgesiu, tai jam būtų taikomos šios teisinės priemonės – civilinė atsakomybė, atsisakymas ginti asmens pažeistą teisę arba suteikti įstatymo numatytą apsaugą, kuri suteikiama sąžiningam asmeniui (Norkūnas, 2003, p. 12). Svarbu pažymėti, kad gintis nuo piktnaudžiavimo teise galima praktiškai visais Civilinio kodekse numatytais pažeistos teisės gynimo būdais (Mikelėnas, 1996, p. 13).

Kitas svarbus aspektas yra susijęs su pačios analizuojamos teisės normos įtvirtinimo bei išdėstymo vieta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso sistemoje. Ši norma yra įtvirtinta pirmojoje knygoje, kurioje yra išdėstytos bendrosios normos, t.y. bendroji teisės norma formuluoja bendrą elgesio taisyklę. Ši teisės norma yra taikoma neribotam subjektų ratui ir nustato specialiųjų normų reguliavimo kryptį ir metodą, tačiau jos turinio plėtojimui gali būti kuriamos specialiosios teisės normos. Visgi, sistemiškai analizuojant šiame kodekse išdėstytas normas, yra akivaizdu, kad neleistinumą piktnaudžiauti teise yra savarankiškas institutas, kurio pažeidimas asmeniui gali sukelti atitinkamas jau minėtas teises pasekmes. Taip pat ši norma gali būti taikoma universaliai ir bet kuriam subjektų ratui, kuris iš esmės patenka į civilinės teisės sritį, o tai rodo, kad ši norma gali būti taikoma ir šeimos, ir juridinių asmenų, ir prievolių teisiniams santykiams. Todėl galima teigti, kad 1.137 straipsnis nėra laikomas specialia teisės norma, o kaip tik gali būti taikomas visuose civiliniuose teisiniuose santykiuose.

2.1. Draudimo piktnaudžiauti teise pasekmės, susijusios su daiktiniais teisiniais santykiais

Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) bylas, susijusias su neleistinumu piktnaudžiauti daiktinėmis teisėmis, galima pastebėti, kad teismų praktika nėra nuosekli. Tai reiškia, kad LAT sprendimai gali būti suskirstyti į dvi esmines grupes:

- a) LAT sprendimai, kuriuose aiškiai išskiriamas draudimo piktnaudžiauti teise savarankiškumas;
- b) LAT sprendimai, kuriuose draudimas piktnaudžiauti teise yra numanomas, t.y. teismas savo sprendime nedaro tiesioginės šio principo analizės, bet pamini Civilinio kodekso (toliau – CK) 1.137 straipsnio 3 dalies taikymo galimybę.

Tuo tarpu apie pasekmes pažeidus draudimą piktnaudžiauti daiktinėmis teisėmis pasisakyta, kad šio pažeidimo atveju, teismai didžiojoje daugumoje savo bylų atsisako ginti teise piktnaudžiaujančio asmens teises.

Verta pažymėti, kad LAT sprendimų, kuriose būtų nagrinėjamos teisinės pasekmės daiktinių teisių santykiuose, yra labai nedaug. Viena iš nedaugelio tokio tipo bylų yra 2010 m. rugpjūčio 6 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355/2010. Šioje byloje buvo nustatytos tokios faktinės aplinkybės: ieškovas R. Ž. prašė nustatyti naudojimosi dvių kambarių butu tvarką, paskiriant jam naudotis 17,22 kv. m, o atsakovėms A. Ž. ir M. P. – 13,32 kv. m ploto kambarį. Pasak ieškovo, butas yra dvių izoliuoti kambarių, todėl jo teigimu jį galima padalyti be žalos jo paskirčiai. Byloje taip pat nustatyta, kad ieškovas ir atsakovės yra buto bendraturčiai. Bute gyvena atsakovės M. P. keturių asmenų šeima (iš jų du yra mažamečiai vaikai), atsakovė A. Ž. taip pat yra deklaravusi gyvenamąją vietą bute, augina mažametį vaiką, tačiau ji dalį laiko praleidžia užsienyje. Tuo tarpu ieškovas R.Ž. ginčo bute negyvena jau dvylika metų. Visos šios bylos faktinės aplinkybės teismui suponavo poreikį, nagrinėjant konkrečių asmenų civilinį ginčą dėl naudojimosi bendrąja daline nuosavybe esančiu butu, civilinės teisės normas dėl bendrosios dalinės nuosavybės teisės įgyvendinimo aiškinti bei taikyti taip, kad nebūtų pažeidžiamos asmenų konstitucinės teisės į nuosavybę, tačiau atsižvelgiant ir į tai, jog nuosavybės neliečiamumo principas, kuris yra ir civilinių teisinių santykių teisinio reglamentavimo principas, kaip ir kiti tiek konstituciniai, tiek civilinės teisės principai, nėra absoliutus ir ginant vieno asmens nuosavybės teises taikytinas taip, kad nebūtų pažeidžiamos kitų asmenų nuosavybės teisės. Be to, nuosavybės neliečiamumo principas turi būti taikomas derinant jį su kitais civilinės teisės principais, tokiais kaip civilinių santykių subjektų lygiateisiškumo, neleistinumo piktnaudžiauti teise, visokeriopos civilinių

teisių teisminės gynybos. Taigi, LAT šioje byloje pasisakė, kad kasatoriui (ieškovui) su sutuoktine 1992 m. sudarant šio buto pirkimo–pardavimo sutartį, tuo metu nepilnametės jo dukterys – atsakovės A. Ž. ir M. P. (Ž.) – buvo kartu su savo tėvais lygiateisiai subjektai, turintys vienodas teises naudotis ginčo butu. Nors ir buto privatizavimo proceso metu pasikeitė buto savininkas ir atsakovės neįgijo nuosavybės teisių į dalį privatizuoto ginčo buto, tačiau jų (atsakovių) iki privatizavimo turėta naudojimosi šiuo butu teisė, nors ir neatitinkanti šiuo metu turimų (paveldėjus po motinos mirties) nuosavybės teise šio buto dalių, yra pakankamas teisinis pagrindas šias teises ginti bei konstatuoti, kad pagal kasatoriaus pateiktą naudojimosi butu tvarkos variantą atsakovių naudojimosi šiuo butu teisės iš esmės pažeidžiamos. Ieškinio patenkinimas aptariamoms teisinės situacijos atveju, kurią papildė teismų nustatyta aplinkybė, kad kasatorius butu nesinaudojo dvylika metų, neatitiktų šiuo metu ginčo butą bendrosios dalinės nuosavybės teise turinčių savininkų naudojimosi butu tvarkos ir principų (CK 4.75, 4.81 straipsniai). Kasacinio teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad butų privatizavimo proceso metu pasinaudojus privatizavimo galimybėmis ir įgijus nuosavybės teises į privatizuojamą butą tuo metu jame gyvenusių ir juo besinaudojusių nepilnamečių šeimos narių – nepilnamečių vaikų, turėjusių vienodas su butą privatizavusiais tėvais teises butu naudotis, – teisių sąskaita įgytų nuosavybės teisių įgyvendinimas, paneigiant iki tol vaikų turėtą teisę butu naudotis (šiems taip ir nepakeitus savo gyvenamosios vietos), neatitiktų CK 1.5 straipsnyje įtvirtintų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų įgyvendinimo ir iš esmės reikštų piktnaudžiavimą savo teise (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Įvertinus LAT pateiktus išaiškinimus bei žemesnių instancijų teismų nustatytas faktines aplinkybes, galima daryti išvadą, kad ieškovas, kaip buto bendraturtis, prašydamas nustatyti naudojimosi tvarką butu, piktnaudžiauja savo kaip bendraturčio teisėmis. Nors ieškovo faktinė turima buto dalis ir yra didesnė nei atsakovių, bet vertinant tai, kad pats ieškovas jau ilgą laiką ten negyvena, taip pat vertinant tai, kad ieškovas prašo nustatyti naudojimosi tvarką griežtai atsižvelgiant tik į jo turimą buto dalį ir neatsižvelgiant į faktinį buto naudojimą jau gana ilgą laiką, teismas tokį bendraturčio teisių įgyvendinimą laikė piktnaudžiavimu turima teise. Visgi, verta atkreipti dėmesį, kad LAT šios nutarties konstatuojamoje dalyje nurodė, kad šioje byloje padarytos išvados bei materialiosios teisės normų išaiškinimai nereiškia savininkų įgytų nuosavybės teisių paneigimo ir yra ne bendroji taisyklė, o išimtis iš bendraturčių naudojimosi butais, kurie yra bendroji dalinė nuosavybė, tvarkos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Kita aktuali byla galėtų būti įvardinama 2008 m. rugsėjo 16 d. Lietuvos apeliacinio teismo civilinė byla Nr. 2A-312-227/2008. Šioje byloje buvo nustatyta, kad ieškovui Utenos apskrities viršininco administracija 1997 m. išdavė statybos leidimą pastato rekonstrukcijos darbams. Ieškovo R. B. sklypas ribojasi su atsakovių D. P., P. G. ir trečiojo asmens S. K. sklypais. Leidimas yra galiojantis. Ieškovo pradėti statybos darbai 2004 m. aktu ir 2006 m. aktu buvo sustabdyti. Utenos apskrities viršininkas 2004 m. ir 2006 m. įsakymais įpareigojo ieškovą R. B. pakoreguoti ūkinio pastato rekonstrukcijos projektą, suderinti su kaimyninių sklypų savininkais ir Nuolatine statybos komisija bei gauti Utenos apskrities viršininco administracijos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros departamento leidimą tęsti statybos darbus. Ieškovas, vykdydamas šiuos įsakymus, rekonstruojamo pastato projektą pakoregavo ir jį suderino Nuolatinėje statybos komisijoje. Kaimyninio sklypo savininkas tretysis asmuo S. K. sutikimą davė. Atsakovės P. G. ir D. P. atsisako duoti sutikimą. Jos atsisakymą motyvuoja tuo, jog R. B. pažeidžia statybos teisės aktų reikalavimus, statomas pastatas netelpa į jo sklypą, pažeisti priešgaisriniai reikalavimai, pastatas trukdo nevaržomai naudoti ir valdyti atsakovėms priklausantį žemės sklypą ir jame esantį pastatą, kadangi statomas statinys užstoja šviesą, lietaus vanduo ir sniegas nubėgdamas nuo ieškovo statinio stogo patenka į atsakovėms priklausantį žemės sklypą. Pirmos instancijos teismas dėl piktnaudžiavimo teise šioje byloje pažymėjo, kad pagal CK 1.137 straipsnio nuostatas asmenys, įgyvendinami savo teises, turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles bei veikti sąžiningai, draudžiama piktnaudžiauti savo teise, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises. Nurodė, kad ieškovas turi galiojantį statybos darbams išduotą leidimą (statyba nėra savavališka), todėl įgyvendinęs paminėtą statinio rekonstrukcijos pakoreguotą projektą pagal nustatytus reikalavimus ir nurodymus, neapsunkins atsakovių naudojimosi gyvenamuoju namu, kaip jos nepagrįstai mano. Tenkindamas ieškinį teismas nurodė, kad atsižvelgia į teisingumo ir protingumo kriterijus, kad buvusi teisėta sklypo savininkė E. G. pastato statybai sutikimą davė, o atsakovės reiškia pretenzijas ieškovui tik būdamos paveldėjusios turtą, neduodamos ieškovui sutikimo vykdyti darbus pagal pakoreguotą projektą be pagrindo. Taip pat LAT nustatė, kad pakoregavus projektą, pastato nei plotis, nei aukštis nepasikeitė. Remdamasis byloje nustatytais faktinėmis aplinkybėmis, teismas sprendė, kad atsakovių argumentai pripažintini nepagrįstais, o ieškinys tenkinamas. Apeliacinės instancijos teismas pritarė šiai pirmosios instancijos teismo pozicijai: apylinkės teismas sprendime teisingai nurodė, kad pagal CK 1.137 straipsnio nuostatas asmenys, įgyvendinami savo teises, turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles bei veikti sąžiningai, draudžiama piktnaudžiauti savo teise, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar

varžytų kitų asmenų teises, o taip pat atsižvelgė ir į teisingumo bei protingumo kriterijus, kurių vienodai turi laikytis ginčo šalys, sprendžiant šį ginčą (CK 1.5 str.). Remdamasis nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis, apylinkės teismas pagrįstai nustatė ir pripažino, kad atsakovės neįrodė savo atsikirtimų į ieškinį, jog ieškovas pažeidžia statybos teisės aktų reikalavimus, rekonstruojamas (nėra statomas joks naujas pastatas, kaip nepagrįstai teigiama apeliaciniame skunde) pastatas netelpa į jo sklypą, pažeisti priešgaisriniai reikalavimai, statomas pastatas trukdo nevaržomai naudoti ir valdyti atsakovėms priklausantį žemės sklypą ir jame esantį pastatą, kad jis užstoja šviesą, nuo jo lietaus vanduo ir sniegas nubėga ir patenka į atsakovėms priklausantį žemės sklypą, todėl ieškinį pagrįstai patenkino. Tuo apeliacinio skundo argumentai paneigti, skundas netenkintinas. Taigi, šioje byloje atsakovai (gretimų sklypų savininkai) buvo pripažinti piktnaudžiaujantys savo teise, t.y. atsakovai neįrodė savo argumentų, kuriais grindė atsisakymą duoti sutikimą ieškovui tęsti statybas. Iš esmės atsakovai rėmėsi Civilinio kodekso 4.99 straipsniu, kuriame yra numatytas žemės sklypo savininko teisių gynimas nuo galimų pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu: žemės sklypo savininkas turi teisę reikalauti, kad kaimyniniuose žemės sklypuose nebūtų statomi nauji statiniai, perstatomi, rekonstruojami ir netgi išsaugomi nepakeisti esantys statiniai, jeigu galima padaryti įtikinamą prielaidą, kad tokių naujų statinių statymas ar esamų statinių pakeitimas ir netgi nepakeistų egzistavimas ar naudojimas padarys neigiamą neleistiną poveikį jo žemės sklypui ar jo žemės sklype esantys pastatai neteks stabilumo (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Tiek pirmosios, tiek antrosios instancijos teismai paneigė atsakovių argumentus, kadangi: a) statybos teisės aktai nėra pažeisti, nes ieškovas yra gavęs visus reikiamus statybos leidimus; b) atsakovės neįrodė, kad ieškovo pakoreguotas projektas pažeidžia priešgaisrinius reikalavimus ir jų teises dėl sumažintų atstumų tarp jų pastatų ir ieškovo rekonstruojamo statinio, nors iš byloje esamos medžiagos matyti, kad tiek ieškovo, tiek atsakovių pastatai yra arti gatvės. O taip pat ieškovas patvirtino, kad ugniasienė bus pastatyta ir tuo tikslu jis jau kreipėsi į Panevėžio priešgaisrinę priežiūros inspekciją, kad paruoštų ugniasienės projektą ir atliktų darbus, nes pats nežino iš kokių medžiagų ugniasienė turi būti pastatyta; c) be kita ko, tretysis asmuo architektas V. K., kuris atliko projekto koregavimą, teismui nurodė, kad pakoregavus rekonstruojamo ūkinio pastato projektą, nepakito rekonstruojamo pastato nei plotis, nei aukštis (ir vieta) (Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje); todėl atsakovės atsisakydamos duoti sutikimą, neturėdamos jokio pateisinamo pagrindo, yra laikomos piktnaudžiaujančiomis teise, kaip tai nustatyta Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalyje. Taigi, šioje byloje teismas tiesiogiai pritaikė piktnaudžiavimą teise bei remiantis šio straipsnio pažeidimu pritaikė teises pasekmes, t.y.

apeliacinis teismas atsisakė ginti atsakovių teisę, įtvirtintą Civilinio kodekso 4.99 straipsnyje.

Verta pažymėti dar vieną bylą, kurioje LAT draudimo piktnaudžiauti teise institutą taikė tiesiogiai ieškovui bei dėl šios priežasties buvo atsisakyta ginti jo teises. Analizuojama LAT nutartis priimta 2003 m. sausio 29 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2003. Bylos faktinės aplinkybės: ieškovas R.G. 2001 m. kreipėsi su ieškiniu į teismą ir ieškinio pareiškime nurodė, kad 1999 m. pirkimo-pardavimo sutartimi jis pardavė atsakovui J.V. žemės sklypą, kuris yra ieškovui priklausančio žemės sklypo viduryje. Ieškovo teigimu, J.V. užėmė dar ieškovui priklausančio žemės sklypo ir visą žemę išnuomojo UAB "LietMaz-servis". Pastaroji ieškovui priklausančiame 0,13 ha žemės plote neteisėtai įsirengė degalinės kuro rezervuarus, ir tai pažeidžia ieškovo kaip žemės savininko teises. Ieškovas prašė teismą pripažinti, kad atsakovai J.V. ir UAB "LietMaz-servis" be teisėto pagrindo naudojami jo žemės sklypo plotu, išreikalauti minėtą žemę iš atsakovų neteisėto valdymo bei įpareigoti juos pašalinti iš minėto sklypo kuro rezervuarus. Taip pat LAT pažymėjo, kad Ieškovas savo reikalavimą grindė ta aplinkybe, kad atsakovas "LietMaz-servis" neteisėtai įrengė degalinės kuro rezervuarus ieškovui priklausančiame žemės sklype. Tačiau iš bylos medžiagos teismai nustatė, kad kuro rezervuarai ieškovui priklausančiame žemės sklype buvo įrengti dar 1997 m. Teismo posėdžio metu ieškovas taip pat patvirtino, kad ginčo rezervuarai buvo įrengti 1997 m. Šios aplinkybės patvirtina, jog kuro rezervuarai ieškovui priklausančiame žemės sklype buvo įrengti teisėtai, kaip neatskiriamas degalinės dalis. LAT remdamasis šiomis faktinėmis aplinkybėmis, konstatavo, kad ieškovas nurodė aiškiai tikrovės neatitinkančias aplinkybes ir, reikalaujamas iškelti teisėtai pastatytus rezervuarus, elgiasi nesąžiningai bei piktnaudžiauja savo teisėmis (CK 1. 137 str. 3 d.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Iš esmės šią nutartį galima priskirti tiek tiesioginiam draudimo piktnaudžiauti teise taikymui, tiek ir netiesioginiam, kadangi, nors LAT ir aiškiai įvardino, kad ieškovas piktnaudžiavo savo kaip žemės sklypo nuosavybės teise, tačiau tuo pat metu piktnaudžiavimas yra siejamas su nesąžiningu asmens elgesiu. Šioje nutartyje piktnaudžiavimas teise bei sąžiningumo principas yra sutapatinami, todėl galima daryti išvadą, kad pažeidus sąžiningumo principą, asmuo tuo pačiu pažeidžia ir draudimą piktnaudžiauti teise (bei atvirkščiai).

Antrojo tipo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų praktika yra žymiai gausesnė, t.y. LAT dažniau draudimą piktnaudžiauti teise principą taiko netiesiogiai. Panašaus tipo (kaip jau prieš tai aptarta) byla yra 2009 m. vasario 13 d. LAT nutartis

civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009, kadangi šioje byloje taip pat buvo piktnaudžiaujama bendraturčio teise duoti arba atsisakyti duoti sutikimą, tačiau šiuo atveju teismas tiesiogiai nepripažino piktnaudžiavimo šia teise. Nagrinėjamojoje byloje kilo ginčas dėl teisės į būsto neliečiamybės gerbimą ir teisės į ūkinės veiklos laisvę gynimo pusiausvyros. Šiuo atveju ieškovas buvo ūkio subjektas, kuriam nuosavybės teise priklausė kavinė daugiabučiame pastate ir jis ilgą laiką vertėsi šia ūkine komercine veikla. Po kurio laiko ieškovas nusprendė praplėsti savo ūkinės komercinės veikos galimybes ir norėjo pradėti prekiauti alkoholiu minėtoje kavinėje. Lietuvos Respublikos įstatymai griežtai reglamentuoja šią ūkio subjektų veiklą, todėl tam reikėjo gauti daugiabučio gyventojų bendrijos (toliau – bendrija) sutikimą. Bendrija atsisakė duoti šį sutikimą argumentuodama tuo, kad bus pažeista gyventojų būsto neliečiamybės gerbimo teisė (pagal Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 8 straipsnį), nes bendrija – atsakovas darė prielaidą, kad bus keliamas triukšmas, bus nesaugu. LAT šiuo atveju pasisakė, kad: įstatymo nuostata, įtvirtinanti asmens, siekiančio verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais įmonėje, įrengtoje gyvenamajame name, pareigą gauti to namo gyvenamųjų patalpų savininkų sutikimą, negali būti aiškinama kaip suteikianti patalpų savininkams absoliučią, nekvestionuojamą teisę atsisakyti duoti tokį sutikimą. Nurodyta teise, kaip ir bet kuria kita, turi būti naudojama nevaržant be pagrindo ar neproporcingai kitų asmenų teisių, teisėtų interesų (Konstitucijos 28 straipsnis, CK 1.137 straipsnio 2, 3 dalys). Pagal nagrinėjamo atveju nustatytas šalių ginčo aplinkybes tas faktas, kad ieškovo įmonėje bus prekiaujama alkoholiu, negali būti vertinamas kaip savaime reiškiantis atsakovų teisės į ramią gyvenamąją aplinką neproporcingą ribojimą. LAT sprendė, kad atsakovas (bendrija) tinkamai nepagrindė, kodėl ieškovui nedavė sutikimo, todėl toks nepagrįstas ir nemotyvuotas atsakovo atsisakymas gali būti vertinamas kaip piktnaudžiavimas nuosavybės teise (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje). Nors šioje byloje teismas aiškiai ir nepasisakė bei nekonstatavo piktnaudžiavimo teise pagal CK 1.137 straipsnio 3 dalį, bet vertinant teismo išaiškinimus bei tai, kad teismas akcentavo šio principo aktualumą šioje situacijoje, galima daryti išvadą, kad teismas šios bylos kontekste pripažino piktnaudžiavimo teise instituto pritaikomumą, t.y. teisėjų kolegija laikė, kad nepagrįstas atsisakymas duoti sutikimą šioje situacijoje neproporcingai varžė ūkio subjekto teisę į ūkinės veiklos laisvę, todėl bendrija gali būti laikoma pažeidusia draudimo piktnaudžiauti teise principą.

Taip pat dar viena iš paminėtinų bylų yra 2013 m. birželio 21 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-374/2013. Šios bylos faktinės aplinkybės: nagrinėjamo atveju servitutas administraciniu aktu nustatytas kasatoriaus žemės sklypui, kuriame yra trečiajam

asmeniui Vilniaus rajono ŽŪB „Vanaginė“ nuosavybės teise priklausantys pastatai. Nustatyto servituto turinys įsakyme apibrėžtas gana abstrakčiai – teisė kitiems asmenims eiti, važiuoti prie jiems nuosavybės teise priklausančių arba jų naudojamų pastatų ir įrenginių, taip pat naudotis žemės sklypo dalimi, aptarnaujant bei remontuojant šiuos pastatus ir įrenginius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, Vilniaus apskrities viršininko įsakymu nustačius žemės sklypui servitutą, šiame sklype nebuvo nė vienam atsakovų priklausančių įrenginių (metalinų konteinerių). Iš byloje pateiktų ir teismo ištirtų įrodymų matyti, kad vienuolika trečiajam asmeniui priklausančių pastatų užima beveik visą kasatoriui priklausančio žemės sklypo teritoriją. Teisėjų kolegija pažymi, kad, nors dėl ieškovui priklausančio žemės sklypo užstatymo tankio neįmanoma tiksliai apibrėžti apribojimų, atitinkamai – trečiajam asmeniui suteikiamų teisių naudojantis šiuo sklypu apimties naudojamo ploto prasme, ir byloje nėra duomenų apie tai, kad atsakovams priklausantys metaliniai konteineriai stovi būtent ant laisvos neužstatytos žemės, tačiau tai nesuteikia teisės servituto turėtojui (nagrinėjamu atveju – trečiajam asmeniui ŽŪB „Vanaginė“) disponuoti jo servituto pagrindu naudojama kasatoriui priklausančia žeme. LAT praktikoje pabrėžiama, kad visais atvejais servituto teisė yra mažesnė už savininko teises (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, LAT šioje byloje nustatė, kad trečiasis asmuo ŽŪB „Vanaginė“, įgyvendindamas savo nuosavybės teisę į pastatus, t. y. disponuodamas jais ir sudarydamas dūmtraukio (kamino) nuomos sutartis su atsakovais (telekomunikacijų bei ryšio operatoriai), kartu viršijo administraciniu aktu nustatyto servituto jam suteikiamas teises ir disponavo tarnaujančiuoju daiktu – kasatoriui priklausančiu sklypu, leisdamas juo naudotis atsakovams ir gaudamas iš to turtinės naudos. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad kasatoriaus žemės sklypo naudojimas konteineriams išdėstyti ir eksploatuoti be kasatoriaus sutikimo, nesant įstatyme ar teismo sprendime nustatyto pagrindo, reiškia neteisėtą žemės sklypo savininko teisių varžymą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje). Apibendrinus galima teigti, kad šioje byloje LAT nors ir netiesiogiai, bet turinio prasme taikė draudimą piktnaudžiauti teise, tai pasireiškė per tai, kad teismas konstatavo trečiojo asmens, kurio naudai buvo nustatytas servitutas, servitutu suteiktų teisių viršijimą, t. y. asmuo savavališkai, neturėdamas žemės sklypo sutikimo, sudarė nuomos sutartį su telekomunikacijų kompanija, ko iš esmės servituto teisė savo turiniu nesuteikia kitiems asmenims (apart žemės sklypo savininko). Šiuo atveju piktnaudžiavimas teise pasireiškė servitutu nustatytų teisių viršijimu, sudarant niekinį sandorį.

Trečiojoje byloje, kurioje galima įžvelgti netiesioginį Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalies taikymą, ieškovai prašė leisti jiems statyti atraminę sienutę ir susisiekimo komunikacijas (privažiavimą) mažesniu nei 1 m. atstumu nuo gretimų žemės sklypų ribų be šių sklypų savininkų sutikimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Verta pažymėti, kad teisės aktuose nenustatyta galimybės, kad šie atstumai galėtų būti keičiami teismo sprendimu, tai gali padaryti tik suinteresuoti asmenys tarpusavio susitarimu. Civilinės teisės subjektai turi lygias teises savo nuožiūra naudotis civilinėmis teisėmis, todėl tuo atveju, kai kaimyninio sklypo savininkas atsisako duoti sutikimą statyti statinius mažesniu negu norminiuose teisės aktuose nustatytu atstumu iki gretimų sklypo ribos, toks asmuo neprivalo motyvuoti savo atsisakymo priežasčių, o statytojas pagal bendrąją taisyklę negali tokio atsisakymo ginčyti, statytojas privalo užtikrinti imperatyviųjų teisės aktų reikalavimų laikymąsi. Taigi iš esmės LAT šioje byloje pasakė, kad sutikti ar nesutikti su tuo, kad kaimyninio sklypo savininkas statytų statinius arčiau nei nustatyta iki sklypo ribos, yra asmens teisė, kurios jis, suprantama, gali atsisakyti, tačiau niekas kitas to negali padaryti už jį. Jokiam kitam asmeniui, taip pat teismui, tokios teisės nesuteikta. Ieškovai, prašydami teismo leisti jiems nesilaikyti imperatyviųjų normų reikalavimų, kurie, minėta, kartu yra ir trečiųjų asmenų nuosavybės teisių apsaugos garantija, iš esmės prašo ne pripažinti ir apginti jų teisę statyti, bet sukurti naują teisę. Tokių teisių gynbos būdų civiliniuose įstatymuose nenustatyta (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Statytojo teisė – tai teisė statyti laikantis įstatymų reikalavimų, o ieškovai prašo pripažinti jiems teisę pažeisti imperatyviasias teisės normas. Teismas negali apginti asmens teisės, kai šis siekia ją įgyvendinti pažeisdamas įstatymus ir kitų asmenų teisėtus interesus. Vertinant LAT argumentaciją šioje byloje draudimas piktnaudžiauti teise tiksliai ir tiesiogiai nėra įvardintas, nors pats straipsnis ir yra minimas. Bet kuriuo atveju kasacinio teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad tais atvejais, kai statytojas siekia statyti statinį ženkliai nukrypdamas nuo teisės normų, nustatančių privalomus statomo statinio atstumus iki kaimyninių žemės sklypų ribų, reikalavimų, teismas neturi kompetencijos duoti sutikimą vietoje gretimų žemės sklypų savininkų, nes tik jie patys turi teisę spręsti, kaip jiems įgyvendinti savo nuosavybės teises: atsisakyti dalies savo teisių apsaugos ar ne (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Visgi, galima suprasti, kad šioje situacijoje pasak LAT ieškovas piktnaudžiauja būtent statytojo teise, nes ieškovas teismo prašo išplėsti jo kaip statytojo teisių turinį, leidžiant jam nesilaikyti imperatyviųjų teisės normų, susijusių su atstumis tarp gretimų sklypų, ir įpareigoti teismą perimti kitų kaimyninių sklypų savininkų teises bei už juos duoti ieškovui sutikimą statyti kelio sieneles bei tiesti patį kelią. Todėl, šioje byloje LAT galiausiai

atsisakė ginti ieškovo teisę, kadangi asmuo piktnaudžiavo savo kaip statytojo teise ir reikalavo nepaisyti teisės aktais nustatytų bei visiems civilinių teisinių santykių subjektams privalomų teisės imperatyvų.

Verta pažymėti ir 2007 m. spalio 8 d. LAT nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-7-273/2007. Šioje byloje buvo konstatuotos šios faktinės aplinkybės – ieškovė V. S. ir atsakovė L. J. buvo buto bendraturtės: ieškovei priklauso nuosavybės teise 48/100 dalys, o atsakovė buvo 52/100 šio buto dalių. 2004 m. balandžio mėn. ieškovei buvo įteiktas notaro persiųstas atsakovės L. J. pareiškimas, kad ji parduoda jai priklausančias 52/100 buto dalis už 80 000 Lt, todėl praneša bendraturtei, jog ši per vieną mėnesį nuo pareiškimo gavimo dienos turi teisę pasinaudoti pirmenybės teise pirkti parduodamą dalį už nurodytą kainą. Ieškovė per vieną mėnesį nuo pranešimo gavimo nepareiškė noro pirkti parduodamą ginčo buto dalį. 2005 m. rugsėjo mėn. pirkimo–pardavimo sutartimi atsakovė L. J. pardavė jai priklausančią ginčo buto dalį atsakovui R. S. už 95 000 Lt. Taigi, šioje byloje išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad visi civilinių teisinių santykių dalyviai, įgyvendindami savo teises bei vykdydami pareigas, turi elgtis sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų ir įgyvendinti savo teises taip, kad be teisinio pagrindo nebūtų pažeidžiamos ar varžomos kitų asmenų teisės ar teisėti interesai (CK 1.5, 1.137 straipsniai). Todėl tiek dalį bendrojoje nuosavybėje parduodantis bendraturtis, tiek kiti bendraturčiai, įgyvendindami savo teises bei vykdydami pareigas, privalo veikti laikydamiesi nurodytų principų. Išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad, sprendžiant bendraturčių ginčą dėl pirmenybės teisės pirkti parduodamą dalį, esančią bendrąja nuosavybe, gynimo, turi būti vertinamos kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybės, atsižvelgiant į CK 4.79 straipsnyje įtvirtintų nuostatų paskirtį ir tikslą, kartu vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, vertinant pagal šiuos principus tiek bendrosios nuosavybės dalį parduodančio, tiek kito bendraturčio elgesį taip, kad nebūtų pažeisti šio teisinio santykio dalyvių lygiateisiškumo, teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių pusiausvyros principai (CK 1.5, 1.137 straipsniai). Išplėstinė teisėjų kolegija taip pat nurodė, kad tuo atveju, kai dalį, esančią bendrąja nuosavybe, nusprendęs parduoti bendraturtis tinkamai įvykdo įstatymo jam nustatytą pareigą ir pasiūlo pirkti parduodamą dalį kitiems bendraturčiams pirmenybės teise, tačiau neparduoda šios dalies dar kažkiek laiko po to, kai pasibaigia įstatyme ar pranešime nurodytas terminas, per kurį kiti bendraturčiai galėjo įgyvendinti pirmenybės teisę, sprendžiant dėl to, ar jis turėtų pakartotinai pranešti kitiems bendraturčiams apie šios dalies pardavimą, yra svarbi bendrosios nuosavybės dalį parduodančio bendraturčio valia. Jeigu bendraturtis, nusprendęs parduoti savo dalį ir tinkamai pranešęs kitiems bendraturčiams apie šių teisę pirkti parduodamą dalį pirmenybės teise, nekeičia savo valios

dėl bendrąja nuosavybe esančios dalies pardavimo, tačiau neįgyvendina šio siekio dar kurį laiką, pavyzdžiui dėl to, kad neatsiranda šios dalies pirkėjų ar nesusitaria su potencialiais pirkėjais dėl pirkimo–pardavimo sąlygų, tai jis neprivalo pakartotinai pranešti kitam bendraturčiui apie šios dalies pardavimą. Išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad tuo atveju, kai kiti bendraturčiai nepasinaudoja pirmenybės teise per įstatyme nurodytą ar bendraturčių susitarimu nustatytą terminą, o bendrosios nuosavybės dalis neparduodama dar kurį laiką, tai jie, pakeitę savo sprendimą dėl dalies, esančios bendrąja nuosavybe įsigijimo, elgdamiesi sąžiningai, protingai ir teisingai, turėtų informuoti šią dalį parduodantį bendraturtį apie norą pirkti parduodamą dalį. Šiuo aspektu yra svarbu pažymėti, kad ieškovė į teismą kreipėsi jau po to, kai ši buvo parduota trečiajam asmeniui. Todėl LAT darė išvadą, kad atsižvelgiant į byloje nustatytas aplinkybes, ginčo buto dalį pardavusi bendraturtė, t. y. atsakovė, per visą laiką nuo 2004 m. balandžio mėn. pranešimo kitai bendraturtei, t. y. ieškovei, apie parduodamą bendrosios nuosavybės dalį iki šios dalies pardavimo 2005 m. rugsėjo mėn. ne bendraturčiui, nekeitė savo valios ir nuosekliai siekė parduoti savo dalį, o ieškovė, kuriai apie tai turėjo būti žinoma, nesikreipė į atsakovę, pranešdama apie pasikeitusius jos ketinimus ir norą įsigyti parduodamą ginčo buto dalį, todėl pakartotinio pranešimo ieškovei neišsiuntamas nereiškia jos pirmenybės teisės pažeidimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, išanalizavus šią LAT nutartį, galima daryti išvadą, kad teismas atsisakė ginti ieškovės teisę, nes ši piktnaudžiavo savo kaip bendraturtės teise, t.y. ginčijo buto dalies pardavimą tik tada, kai šis jau buvo parduotas, nors faktiškai pati ieškovė turėjo visas realias galimybes pareikšti atsakovei savo norą pirkti kitą dalį buto. Pasak teismo ieškovė pažeidė sąžiningumo, teisingumo bei protingumo principus, o taip pat galima teigti, kad piktnaudžiavo savo kaip bendraturtės teise – pirmenybės teise pirkti parduodamą buto dalį, esančią bendrojoje nuosavybėje (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

2.2. Draudimo piktnaudžiauti teise pasekmės, susijusios su prievolintais teisiniais santykiais

Kaip jau buvo minėta ir analizuota aukščiau, Lietuvos teismai (nagrinėjamu atveju – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas), draudimą piktnaudžiauti teise taiko dviem būdais: a) arba sprendime yra tiksliai įvardinama, kad žmogus atlikęs tam tikrus veiksmus piktnaudžiauvo turima teise; b) arba teismas pasirenka tokią poziciją, kai savo nutarties motyvacinėje dalyje neįvardina, kad ginčo šalis yra laikoma ir pripažįstama piktnaudžiaujančia teise, bet skaitančiam asmeniui duoda pagrindą taip galvoti. Negana to, antrojo atvejo nutartyse teismas nors ir neišsiplečia ir neaiškina Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalies taikymo, bet savo nutartyje draudimą piktnaudžiauti teise pamini kaip savarankišką pagrindą atsisakyti ginti piktnaudžiaujančio asmens teises, arba išvardina kartu su kitomis Civilinio kodekso normomis, kas leidžia daryti prielaidą, kad LAT daro nuorodą į tai, jog išvardintos normos turi būti taikomos sistemiškai. Lyginant LAT nutartis ginčiuose, kurie yra kilę iš daiktinės teisės santykių, ir nutartis ginčiuose, kurie yra kilę iš prievolinių teisinių santykių, esminių ar ryškių skirtumų įvardinti nebūtų galima, kadangi analizuojant LAT nutartis prievoliniuose teisiniuose santykiuose nutartis taip pat galima skirstyti į tokias pat dvi bylų kategorijas.

Pirmoji byla, kurioje LAT pripažino, kad ieškovas laikomas piktnaudžiaujančiu teise, yra 2012 m. gruodžio 6 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2012. Byloje kilo ginčas dėl sandorio pripažinimo apsimestiniu, tikrojo sandorio padarinių taikymo – nuosavybės teisės į automobilį ieškovui pripažinimo. Ieškovas prašė teismo pripažinti, kad 2008 m. transporto priemonės perdavimo – priėmimo aktas, sudarytas atsakovų U. K. ir UAB „Vikasida“ dėl automobilio BMW perdavimo buvo sudarytas kitam sandoriui pridengti ir yra negaliojantis, taip pat pripažinti, kad nurodyto automobilio pirkėjas yra ieškovas. Ieškovas grindė reikalavimus tuo, kad atsakovė U. K. yra jo buvusi draugė, su kuria nuo 2007 metų vasaros iki 2010 sausio mėnesio jie draugavo ir gyveno kartu. Ieškovo teigimu, automobilis įregistruotas atsakovės vardu tais sumetimais, kad ieškovas turi kreditą bankui ir, jei kiltų paskolos grąžinimo sunkumų, bankas negalėtų šio automobilio areštuoti. Nagrinėjamos bylos atveju šalių ginčas kyla ne dėl sutarties pagrindo, t. y. teisinio rezultato, kurio sutartimi siekta transporto priemonės (automobilio) pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo (t. y. įsigijimo), bet dėl sutarties šalies – pirkėju sutartyje nurodyto asmens atitikties tikrajam šio teisinio santykio subjektui. Sandorio ydingumui dėl jo sudarymo su netikrąja šalimi konstatuoti būtina nustatyti, kad tikroji, o ne apsimestinė šalis (statytinis) ne tik rūpinosi sutarties sudarymu, derėjosi dėl jos sąlygų, atsiskaitė su pardavėju, bet ir tai, kad atsiskaityta buvo tikrajai šaliai priklausančiomis

lėšomis, kad po sandorio sudarymo tikroji šalis įgijo ir vykdė pirkėjo teises ir pareigas pagal ginčijamą sandorį (sutarties objektą priėmė, jį valdė, juo naudojosi). Be to, tam, kad ginčijamas apsimestinis sandoris, nustatius tikrąją sandorio šalį (pirkėją), galėtų galioti ir jam būtų taikomos sandorio, kurį šalys iš tikrųjų turėjo galvoje, taisyklės, jis turi atitikti bendruosius to sandorio sudarymo reikalavimus bei nepažeisti kitų įstatymų reikalavimų, kaip antai, neprieštarauti imperatyviosioms įstatymo normoms (CK 1.80 straipsnis), viešajai tvarkai ar gerai moralei (CK 1.81 straipsnis) ir pan. LAT pažymėjo, kad įgyvendindami savo teises ir vykdydami pareigas asmenys turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisyklės ir geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir sąžiningumo principų. Šiuo atveju, jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti (CK 1.137 straipsnio 2 ir 3 dalys). Šiuo aspektu apeliacinės instancijos teismo sprendimo motyvas apie tai, kad ieškovo paaiškinimas, jog automobilį registravo sugyventinės vardu tik norėdamas šį turtą apsaugoti nuo kreditorių (ieškovas yra gavęs kreditą iš banko), neatitinka įstatyme įtvirtinto į teismą pasikreipusio asmens elgesio įgyvendinant civilines teises ir vykdant pareigas standarto, kuris įgalintų teismą ginti tokio asmens pažeistas teises, nes ieškovo teismui nurodytas argumentas gali būti įvertintas tik kaip piktnaudžiavimas subjektine teise (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Kita labai panaši savo esme bei faktinėmis aplinkybėmis byla yra 2013 m. balandžio 26 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2013. Šioje byloje taip pat buvo sudarytas apsimestinis sandoris, kurio pagrindu ieškovas prašė pripažinti jam nuosavybės teisę į automobilį, o savo prašymą grindė tuo, kad buvo sudarytas apsimestinis sandoris su netikrąja šalimi tam, kad būtų išvengta įsipareigojimų vykdymo kreditoriui (bankui). LAT šias bylas sprendė identišškai: ieškovas ieškinio pareiškime ir teikdamas paaiškinimus teismui nurodė, kad sandorį kito asmens (statytinio) vardu sudarė siekdamas išvengti tiek esamo kreditoriaus (banko), tiek būsimų kreditorių galimo išieškojimo nukreipimo į jo asmeninį turtą – automobilį. Taigi byloje yra duomenų, kad ieškovas, sudarydamas apsimestinį sandorį, siekė neteisėtų tikslų – sutrukdyti galimą skolų išieškojimą įstatymų nustatyta tvarka ir taip išvengti savo prievolių vykdymo. Pažymėtina, kad kasacinio teismo praktikoje toks elgesys analogiškoje situacijoje laikytas neatitinkančiu į teismą besikreipiančio asmens elgesio standarto, įtvirtinto įstatyme ir būtino įgyvendinant civilines teises ir vykdant pareigas tam, kad teismas gintų tokio asmens pažeistas teises. Toks teismui nurodytas sandorį ginčijančio asmens siekis (išvengti kreditorių reikalavimų patenkinimo) vertintas kaip piktnaudžiavimas subjektine teise. Tokiu atveju, jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti

(CK 1.137 straipsnio 3 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Peržvelgus šias LAT nutartis, galima daryti išvadą, kad teismas yra linkęs tiesiogiai pripažinti piktnaudžiavimą teise tais atvejais, kai yra sudaromas apsimestinis sandoris ir asmuo, žinantis, kad sudarytas sandoris yra faktiškai apsimestinis, kurio tikslas taip pat yra neteisėtas (kaip pavyzdžiui, šiais atvejais siekiama išvengti kreditorių reikalavimų patenkinimo), siekia atitinkamų teisinių pasekmių (šiuo atveju siekia įgyti nuosavybės teisę). Asmuo reikšdamas tokio pobūdžio reikalavimą iš esmės pažeidžia Civilinio kodekso 6.157 straipsnio 1 dalį bei 6.158 straipsnį, kuriais sutarčių šalys yra įpareigos elgtis sąžiningai bei nepažeisti įstatymų imperatyvų, viešosios tvarkos ir geros moralės. Tuo tarpu tikėtina, kad jeigu tokio pobūdžio reikalavimą (reikalavimą pripažinti nuosavybės teisę esant apsimestiniam sandoriui) pareikštų sąžininga trečioji šalis, teismas analizuodamas identišką situaciją, neįžvelgtų piktnaudžiavimo subjektine teise.

Kita byla, kuri taip pat iliustruoja draudimo piktnaudžiauti teise tiesioginį taikymą, yra susijusi su skolos už šilumos energiją reikalavimu. Šioje LAT byloje ieškovas nurodė, kad atsiskaitymo už buto šildymą ir karštą vandenį sutarties pagrindu tiekė atsakovui nuosavybės teise priklausančiam butui šilumos energiją. Šilumos tiekimo faktas nepaneigtas. Atsakovas neatsiskaitė už patiektą šilumos energiją. Tuo tarpu, atsakovas atsiliepime teigė, kad šiluma jam nebuvo tiekta, nes nuo 2001 m. jis yra atjungęs savo buto radiatorius nuo bendros šildymo sistemos, apie tai informavo ieškovo bendrovę ir uždarąją akcinę bendrovę „Antakalnio ūkis“. Pirmos bei antros instancijos teismai nustatė, kad atsakovas 2001 m. atjungė savo buto radiatorius nuo bendros daugiabučio namo šildymo sistemos nesilaikydamas teisės aktuose nustatytos tvarkos. Tiek pagal teisinį reglamentavimą, tiek pagal LAT praktiką civilinėse bylose butų savininkams įtvirtinta teisė atjungti savo buto šildymo sistemą nuo bendros daugiabučio namo šildymo sistemos, tačiau įgyvendindami šią teisę jie turi laikytis teisės aktų nustatytos atjungimo tvarkos, tačiau kaip jau buvo minėta, šiuo atveju atsakovas įstatymų nustatytos tvarkos nesilaikė. Todėl šios bylos kontekste LAT sprendė, kad atsakovas, pažeisdamas teisės aktų nustatytą tvarką, savo buto radiatorius atjungė nuo bendros daugiabučio namo šildymo sistemos. Taigi, atsakovas piktnaudžiavo savo teise ir taip pažeidė šilumą tiekiančios įmonės teisę ir galimybę gauti atlyginimą už visam daugiabučiam namui tiekiamą šilumos energiją. Kasacinio skundo argumentai, kad teismai turėjo ginti atsakovo, kaip vartotojo ir silpnesnės šalies, teises nuo šilumos tiekėjo-monopolisto yra nepagrįsti, nes, kaip minėta, atsakovas piktnaudžiavo savo teise (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, šiuo atveju asmuo (atsakovas/skolininkas) piktnaudžiavo jam suteikta galimybe atsijungti nuo šilumo tinklų, nes asmuo šia suteikta teise pasinaudojo

netinkamai, t.y. asmuo atsijungė nuo šilumos tinklų neteisėtu būdu, todėl LAT sprendė, kad atsakovas piktnaudžiavo šia teise bei privalo ieškovui atlyginti susikaupusią skolos sumą.

Antrojo tipo LAT nutartims, kai Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalis teismo nutartyje yra taikoma netiesiogiai, galima priskirti pavyzdžiui 2013 m. gruodžio 13 d. LAT nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-660/2013. Taigi, ginčo esmė: ieškovė kreipėsi į teismą prašydama pripažinti negaliojančia 2009 m. nekilnojamųjų daiktų pirkimo–pardavimo sutartį, kuria V. M. ir Š. M. pardavė R. M. butą, dalis ūkinio pastato (toliau – Turtas); taikyti restituciją ir grąžinti šį turtą V. M. ir Š. M. bendrojon jungtinėn sutuoktinių nuosavybėn. Ieškovė nurodė, kad 2009 m. ji su sutuoktiniu Š. M. ir jo motina R. M. sudarė jai ir Š. M. bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise priklausančio Turto pirkimo–pardavimo sutartį. Ieškovės teigimu, šis sandoris sudarytas tik dėl akių, neketinant sukurti teisinių padarinių, todėl pripažintinas negaliojančiu CK 1.86 straipsnio pagrindu. Sutartis buvo sudaryta siekiant gauti iš savivaldybės socialinį būstą, o turėtą Turtą realiai išsaugoti, kad juo galėtų naudotis vaikai. Po sandorio sudarymo jokių pasirašyto sandorio teisinių padarinių neatsirado: ieškovė su sutuoktiniu ir sūnumi liko gyventi tame bute, visą laiką mokėjo mokesčius. Nors sutartyje įrašyta, kad Turtas parduotas už 10 000 Lt, tačiau realiai pinigai nesumokėti. Nagrinėjamu atveju byla nagrinėję teismai konstatavo, kad tarp šalių buvo sudarytas tariamasis sandoris, kuriuo buvo siekta gauti iš savivaldybės socialinį būstą, o turėtą gyvenamąją patalpą realiai išsaugoti. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad ginčo sandoris prieštarauja viešajai tvarkai, nes juo siekta neteisėtai, dirbtinai pabloginus ieškovės šeimos gyvenimo sąlygas, ne įstatymo nustatytu pagrindu gauti savivaldybės socialinį būstą. Įstatymo leidėjo nustatyta, kad asmenų, sandorio sudarymu ar jo imitavimu siekusių viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštarujančių tikslų, teisės gali būti neginamos ar ginamos iš dalies, toks teisinis reglamentavimas grindžiamas įstatyme įtvirtintais reikalavimais įgyvendinant civilines teises laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus, veikti sąžiningai, protingai ir teisingai bei draudimu piktnaudžiauti civilinėmis teisėmis (CK 1.137 straipsnio 2, 3 dalys). Atsisakymas taikyti restituciją šiuo atveju reikštų atsisakymą ginti teises asmens, kuris jomis piktnaudžiavo. Tačiau LAT įvertinęs tai, kad neteisėtas sandorio tikslas nebuvo pasiektas – ieškovės šeima socialinio būsto negavo, viešosios teisės normose tiesiogiai neįtvirtinta turtinių sankcijų už šalių veiksmus sudarant ginčo sandorį, teisėjų kolegija vertino, kad restitucijos taikymas yra galimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartia civilinėje byloje). Apibendrinus galima daryti išvadą, kad LAT pripažino šalių, kurios sudarė tariamą sandorį, piktnaudžiavimą teise bei paminėjo, kad remiantis šio draudimo pažeidimu, teismas gali atsisakyti ir neginti asmens teisių. Tačiau šioje situacijoje teismas to nepadarė.

LAT atsižvelgdamas į tai, kad neteisėtas sandorio tikslas visgi nebuvo pasiektas (ieškovei nebuvo suteiktas socialinis būstas), remiantis Civilinio kodekso 1.81 straipsnio 3 dalimi, taikė restituciją. Pats piktnaudžiavimo teise faktas šioje byloje pasireiškė tuo, kad ieškovė sudarė tariamą sandorį, kuriuo perleido savo turėtą vienintelį nekilnojamąjį turtą vien tik tam, kad apgaulės būdu galėtų pretenduoti į socialinį būstą.

Kita LAT nutartis, kuri yra aktuali šiai temai – 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2011. LAT teisėjų kolegija nustatė, kad šalių ginčas šioje byloje kilo dėl dalies pirkimo – pardavimo sutarties kainos sumokėjimo. Pagal faktinę situaciją, šalys sutarė sumokėti dalį kainos sutarties pasirašymo metu, o kitą dalį kainos pirkėjas įsipareigojo sumokėti tada, kai pardavėjas baigs šalinti trūkumus. Pardavėjas kreipėsi į teismą prašydamas jam priteisti likusią nesumokėtą sumą, kadangi ieškovas tinkamai ištaisė trūkumus, tačiau atsakovas (pirkėjas) su tuo nesutiko. Visgi, LAT byloje nustatė, kad kasatorius pažeidė šalių bendradarbiavimo pareigą (CK 6.38 straipsnio 3 dalis, 6.196 straipsnio 2 dalis, 6.200 straipsnis) – paskutinę dieną, kuri, kaip teisingai nurodė pirmosios instancijos teismas, pagal terminų skaičiavimo taisyklės buvo paskutinė trūkumų šalinimo termino diena, atsakovas neleido ieškovo darbuotojams pašalinti likusių trūkumų ir juos išvarė. Dėl to ieškovas (pardavėjas) negali būti pripažįstamas pažeidusiu prievolę ištaisyti visus sutartyje aptartus trūkumus, kol ją pažeidžia kasatorius (pirkėjas) (CK 6.64 straipsnio 3 dalis). Byloje esant teismų nustatytoms tokioms aplinkybėms, atsižvelgiant į draudimą piktnaudžiauti savo teise, pareigą sąžiningai naudotis civilinių teisių įgyvendinimo priemonėmis (CK 1.137 straipsnio 3 dalis), teisėjų kolegija konstatuoja, kad kasatorius, pažeidęs bendradarbiavimo pareigą, negali remtis sutartinio prievolių įvykdymo užtikrinimo būdo teikiama nauda ir reikalauti sumažinti perkamų daiktų kainą visa 20 000 Lt kainos dalimi, kurios mokėjimas buvo sustabdytas. Šiuo atveju byloje pardavėjui (ieškovui) pareiškus reikalavimą sumokėti likusią kainos dalį, o pirkėjui (kasatoriui) – reikalavimą sumažinti galutinę perkamo turto kainą, taikytinas CK 6.334 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytas netinkamos kokybės daiktą nusipirkusio pirkėjo teisių gynimo būdas, t. y. atitinkamas pirkimo kainos sumažinimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Apibendrinus, atsakovas (pirkėjas/kreditorius) piktnaudžiavo iš sutarties kilusia prievole, t.y. ieškovas (pirkėjas/skolininkas) privalėjo iki sutartyje sulygto termino pašalinti sutarties objekto trūkumus, tačiau pats atsakovas sąmoningai neleido užbaigti visų darbų tinkamai. Taip pat galima daryti prezumpciją, kad atsakovas tokiais savo veiksmais siekė, kad ieškovas būtų laikomas neįvykdžiusiu prievolės pašalinti trūkumų ir tokiu atveju atsakovui (pirkėjui) nereikėtų mokėti likusios sumos. Nors LAT tiksliai ir neįvardino, bet atsižvelgus į bylos aplinkybes, galima daryti išvadą, kad

atsakovas piktnaudžiavo Civiliniame kodekse 6.208 straipsnio 5 dalyje nustatyta bendradarbiavimo pareiga – leisti šaliai pašalinti trūkumus visą prievolės vykdymo laikotarpį.

Taip pat verta paminėti dar vieną šio tipo LAT bylą – 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-609/2008. Šiuo atveju buvo nagrinėjama tokia situacija – ieškovė ir atsakovės H. L., K. G. bei M. J. A. 2003 m. sudarė paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutartį, pagal kurią ieškovė už 1000 Lt pardavė joms po 1/4 dalį paveldėjimo teisių pagal įstatymą, turtinių teisių ir reikalavimo teisių, atsiradusių po tėvo mirties. Po sandorio sudarymo ieškovė sužinojo, kad ji už 1000 Lt perleido didelės vertės turtą, atsakovės neinformavo jos apie nuosavybės teisių atkūrimo procesą. Ieškovė teigė, kad suklydo dėl esminių sutarties sąlygų, taip pat dėl susidėjusių aplinkybių buvo priversta sudaryti sandorį labai nenaudingomis sąlygomis. LAT pažymėjo, kad įstatyme nereikalaujama palikimą sudarančio turto detalizavimo sutartyje, tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad tokia nuostata pakeičia bendrąją pirkimo-pardavimo sutarčių sudarymo sąlygą žinoti, koks turtas parduodamas už sulygtą kainą ir ką pirkėjas įgyja nuosavybėn mokėdamas sulygtą kainą. Paneigus šias pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo sąlygas, paveldėjimo teisių pardavimo atveju būtų paneigtas sutarties šalių lygiateisiškumas ir pirkėjas be teisėto pagrindo taptų privilegijuota sutarties šalimi, nes, pvz., dėl pardavėjo, veikiančio kaip normaliai atidus ir protingas žmogus, nežinojimo tikrosios reikalų padėties įgytą didelės vertės turtą už neprotingai mažą kainą. Taip būtų nepaisoma teisingumo ir sąžiningumo imperatyvų⁸, piktnaudžiavimo teise draudimo. Pirmos ir antros instancijos teismai nustatė, kad parduodama paveldėjimo teises ieškovė veikdama normaliai atidžiai, apdairiai ir rūpestingai nežinojo apie paveldėtą teisę atkurti nuosavybės teises į žemę, o atsakovai, pažeisdami teisingumo ir sąžiningumo principus, iki ginčijamos sutarties sudarymo ieškovės apie tai neinformavo, nors tik jie žinojo apie šias teises. Galiausiai, LAT pagal byloje nustatytas faktines aplinkybes sprendė, kad atsakovai ikisutartiniuose santykiuose tyčia nutylėdami informaciją, turinčią esminę reikšmę sutarties sudarymui, ir pasinaudodami ieškovei susiklosčiusiomis sunkiomis aplinkybėmis (tuo metu kai buvo sudarytas sandoris, ieškovė neturėjo pakankamų pajamų pragyvenimui), sąlygojusiomis sandorio sudarymą aiškiai nenaudingomis ieškovei sąlygomis, įgijo turtą neteisėto sandorio pagrindu, kuris pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų pagrįstai pripažintinas negaliojančiu, remiantis CK 1.91 straipsniu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, iš esmės šiuo atveju atsakovės (pirkėjos)

⁸ Šie imperatyvai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5 straipsnyje bei 1.137 straipsnio 2 dalyje.

pažeidė ikisutartiniams santykiams keliamą sąžiningumo reikalavimą, kadangi jos sąmoningai nuslėpė tik joms žinomą faktą – kad už nepagrįstai mažą kainą jos įgis didelės vertės turtą. Piktnaudžiavimas teise šioje byloje yra sietinas su sąžiningumo pareigos nepaisymu.

Paminėtina dar viena LAT byla, kurioje teismas sukritikavo bei nustatė netinkamą draudimo piktnaudžiauti teise principo taikymą pirmos bei apeliacinės instancijos teismų nutartyse. Tai yra 2005 m. gruodžio 14 d. LAT nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-658/2005. Šios bylos faktinės aplinkybės: 1998 m. birželio mėn. šalys sudarė UAB „S-a“ 6511 vnt. paprastųjų vardinių akcijų pirkimo – pardavimo sutartį. Pagal šios sutarties sąlygas dalį akcijų kainos – 48000 Lt – atsakovas turėjo sumokėti ieškovei dalimis iki 1999 m. liepos 30 d., mokant po 4000 Lt kas mėnesį. Sumokėjęs 4000 Lt, likusios sumos atsakovas ieškovei nesumokėjo. Atsakovas laikė, kad ieškovės nesąžiningi veiksmai po akcijų pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo sumažino akcijų vertę, todėl turi būti sumažinti sandoryje nustatyta sandorio kaina. Bylą nagrinėję teismai tenkino atsakovo reikalavimus. Visgi, kasacinis teismas aiškino, kad Civilinio kodekso 1. 137 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti. Bylą nagrinėję teismai konstatavo, kad ieškovė G.V, sudariusi sandorį su trečiuoju asmeniu R.S, piktnaudžiavo savo kaip bendrovės direktorės teisėmis, todėl atsisakė patenkinti ieškovės reikalavimą pagal akcijų pirkimo-pardavimo sutartį dėl 44000 Lt, kuriuos atsakovas liko skolingas, priteisimo. Kolegija konstatuoja, kad, atmesdamas ieškinį ir tenkindamas atsakovo priešinį ieškinį, apeliacinis teismas netinkamai taikė Civilinio kodekso 1. 137 straipsnio 2 ir 3 dalis. Teismui atsisakius ginti ieškovės teisę gauti sutartyje sutartą akcijų kainą, turėjo būti nustatyta, kad ieškovė piktnaudžiauja savo kaip pardavėjos teisėmis, konkrečiai - teise gauti sutartyje sutartą akcijų kainą. Tačiau teismas šių reikšmingų aplinkybių nesiaiškino ir sutapatindamas ieškovės ir atsakovo nurodytus reikalavimų pagrindus nepagrįstai atsisakė ginti ieškovės teises. Juolab teismai neturėjo pagrindo Civilinio kodekso 1. 137 straipsnio 3 dalies taikymą sieti su Civilinio kodekso 6. 204 straipsnyje nurodytomis aplinkybėmis, nes šiame straipsnyje nenumatyta atsakomybės dėl neteisėtų veiksmų. Taip pat LAT pažymėjo, kad nagrinėdami bylą pirmos instancijos bei apeliacinis teismai neatsižvelgė į tai, kad šioje byloje ginčo objektas yra ne sutarties sąlygų keitimas dėl apsunkinto sutarties vykdymo, o atsakovo prašymas sumažinti sutarties kainą dėl neteisėtų ieškovės veiksmų. Atsakovas, pareikšdamas priešinį ieškinį, ir teismai, priimdami sprendimą, piktnaudžiavimą teise siejo būtent su ieškovės dalyvavimu valdant bendrovę. Tačiau šioje byloje nebuvo pareikšta reikalavimų, kylančių iš teisinių santykių dėl tokio ieškovės dalyvavimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 14 d.

nutartis civilinėje byloje). Apibendrinus galima teigti, kad LAT šioje byloje išaiškino tai, kad jei asmuo pareiškia reikalavimą teisme ir šį reikalavimą grindžia kito asmens piktnaudžiavimu teise, tai piktnaudžiavimas turi būti tiesiogiai susijęs su ginčijamu teisiniu santykiu. Tai reiškia, kad jeigu asmuo, pavyzdžiui, piktnaudžiauja savo kaip įmonės vadovo pareiga tinkamai atstovauti įmonę, tai nebūtinai nesumokėta skola pagal sutartį taip pat bus susijusi su piktnaudžiavimu vadovo pareigomis.

Išvados

1. Draudimo piktnaudžiauti teise užuomazgos yra kilusios iš Senovės romėnų teisės, kurioje piktnaudžiavimas teise buvo išimtinai susijęs tik su piktnaudžiavimu daiktine teise, o ypač nuosavybės teise. Apibendrinus galima teigti, kad Prancūzijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje, Rusijoje bei Lietuvoje draudimas piktnaudžiauti teise ilgą laiką iki pat kodifikuotų šių laikų civilinių kodeksų priėmimo, nebuvo tiksliai apibrėžtas ar įtvirtintas kituose šių valstybių teisės aktuose. Kaip jau buvo minėta, neleistinumo piktnaudžiauti teise institutas buvo nedviprasmiškai įtvirtintas tik minėtų šalių civiliniuose kodeksuose, bet tai nereiškia, kad iki tol šis principas teismų praktikoje nebuvo žinomas. Šis principas buvo ilgą laiką taikytas kaip speciali norma daiktiniuose santykiuose (pavyzdžiui, asmuo piktnaudžiavo savo nuosavybės teise) arba šeimos teisiniuose santykiuose. Tačiau, žvelgiant į dabartinius analizuotų valstybių teisės aktus, galima matyti, kad draudimas piktnaudžiauti teise yra įtvirtintas kiekvienos valstybės teisės aktuose, o tai leidžia daryti išvadą, kad analizuojamas principas yra visuotinai pripažįstamas ir taikomas.
2. Draudimo piktnaudžiauti teise principo esminiai bruožai geriausiai atsikleidžia analizuojant kiekvieną situaciją individualiai, tačiau galima išskirti kelis esminius bruožus, kurie teismams padeda identifikuoti šio draudimo pažeidimą. Labiausiai vyraujantys bruožai yra šie: a) turimos teisės naudojimas ne pagal jos paskirtį; b) asmuo, turintis atitinkamą teisę, peržengia jos įgyvendinimo ribas; c) asmuo pažeidžia turimos teisės įgyvendinimo sąlygas; d) už draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimą, kurio metu kitam asmeniui yra padaroma žala, gali būti taikoma civilinė atsakomybė; e) siekiant nustatyti, ar asmuo piktnaudžiavo teise ar ne, asmens tikslas tai padaryti, neturi esminės reikšmės. Lietuvos teismai analizuojamąjį principą savo praktikoje taiko nevienareikšmiškai, t.y. teismų nutartis galima skirstyti į dvi grupes: a) nutartys, kuriose teismai šį principą taiko tiesiogiai bei pasisako dėl jo taikymo sąlygų konkrečioje situacijoje; b) nutartys, kuriose teismai aiškiai nepasisako, kad nagrinėjamojoje situacijoje yra taikomas būtent draudimas piktnaudžiauti teise.
3. Kaip jau buvo minėta, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylas, kurios yra susijusios su draudimo piktnaudžiauti teise taikymu, galima skirstyti į dvi grupes, ne išimtis yra ir teismo bylos, susijusios su daiktinėmis teisėmis. Atlikus LAT nutarčių analizę, galima daryti išvadą, kad civilinių teisių subjektai dažniausiai piktnaudžiauja savo kaip bendraturčių teisėmis. Sunku aiškiai identifikuoti, kodėl ir

kuo remiantis teismai savo nutartyse taiko arba netaiko tiesiogiai Civilinio kodekso 1.137 straipsnio 3 dalies. Tačiau iš atliktos bylų analizės, galima teigti, kad LAT nesuabsoliutina vienos teisės, kaip pavyzdžiui, teismas neabsoliutina nuosavybės teisės, todėl kiekvienu konkrečiu atveju teismas ieško išeities, kaip suderinti visų bendraturčių turimų teisių pusiausvyrą. Visgi, LAT yra linkęs neginti asmenų teisių, kurie savo teise piktnaudžiauja akivaizdžiai, ypač siekiančių patenkinti savo nepagrįstus reikalavimus, grindžiant tokiais argumentais, kurie byloje nėra įrodyti. Taip pat verta pažymėti, kad neretai daiktinių teisių bylose, asmenys dažnai sąmoningai arba nesąmoningai peržengia jų turimų teisių įgyvendinimą ir tokiu atveju, prašo teismo paneigti imperatyvias teisės normas.

4. Lyginant LAT praktiką taikant analizuojamą principą daiktinės teisės santykiuose ir prievoliniuose teisiniuose santykiuose, sunku išvelgti esminių skirtumų. LAT nutartis, kuriose sprendžiami ginčai dėl prievolių teisinių santykių, taip pat galima skirstyti į jau minėtas dvi pagrindines grupes. Remiantis atlikta LAT bylų analize, galima daryti išvadą, kad dažnai yra piktnaudžiaujama būtent sutartiniais teisiniais santykiais, ypač apsimestinių sandorių institutu arba sutarties šalių pareigomis bei įsipareigojimais (kaip pavyzdžiui bendradarbiavimo pareiga, kainos sumokėjimas). Šalys, kurios sąmoningai sudaro apsimestinį sandorį, prašo teismo jiems pripažinti iš tokio sandorio kylančias teises pasekmes. Iš esmės pats apsimestinio sandorio institutas remiasi į nesąžiningumo elementą, todėl šiuo atveju LAT nesunkiai tiesiogiai taiko ir identifikuoja draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimą ir remiantis tuo, atsisako ginti nesąžiningai veikiančios šalies teises. Taip pat LAT praktikoje yra bylų, kuriose teismas piktnaudžiavimą pripažino tuo atveju, kai asmuo savo turimą subjektinę teisę įgyvendino nesilaikydamas šiai teisei nustatytų sąlygų. LAT dažniausiai savo praktikoje draudimą piktnaudžiauti teise netiesiogiai taiko tais atvejais, kai sutarties šalys pažeidžia šalių ikisutartines ar sutarties vykdymo pareigas (kaip pavyzdžiui, pareiga sumokėti kainą, pareiga ikisutartiniuose santykiuose būti sąžiningu).

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai

Nacionalinės teisės norminiai aktai:

- 1.) Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
- 2.) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
- 3.) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas (1964). *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964-07-07.

Tarptautiniai teisės norminiai aktai:

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.

- 4.) Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2016). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=HU> [žiūrėta 2021 m. balandžio 1 d.].

Užsienio valstybių teisės norminiai aktai

- 5.) Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (1789). Prieiga per internetą: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> [žiūrėta 2021 m. balandžio 1 d.].
- 6.) Schweizerisches Zivilgesetzbuch (1907). Prieiga per internetą: https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/20210101/de/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-24-233_245_233-20210101-de-pdf-a.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 30 d.].
- 7.) Bürgerliches Gesetzbuch BGB (1896). Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [žiūrėta 2021 m. kovo 30 d.].
- 8.) Graždanski kodeks RF (1994). Prieiga per internetą: <https://web.archive.org/web/20070518183528/http://www.garweb.ru/project/law/doc/10064072/> [žiūrėta 2021 m. kovo 30 d.].

Specialioji literatūra

Knygos

- 9.) Baranauskas, E. et al. (2008). *Civilinė teisė bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- 10.) Mikelėnas, V. et al. (2001). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras pirmoji knyga bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia.
- 11.) Brazdeikis, A. et al. (2016). *Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos*. Vilnius: Vilniaus Universitetas.
- 12.) Vitkevičius, P. et al. (1997). *Civilinė teisė*. Vadovėlis. Kaunas: Vija.
- 13.) Volkov, A.V. (2009). *Zloupotreblenie grazhdanskimi pravami. Problemy teorii i praktiki*. Wolter kluwer, Moskva.
- 14.) Kelsen, H. (2005). *Pure Theory of Law*. University of California press Berkeley and Los Angeles: 1967.
- 15.) Byers, M. (2002). *Abuse of Rights: An Old Principle, A New Age*. McGill Law Journal, vol. 47.
- 16.) Šenavičius, A. (2014). *Prancūzijos civilinis (Napaleono) kodeksas ir jo galiojimas Lietuvoje*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
- 17.) Bolgar, V. (1975). *Abuse of Rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of a Recent Chapter in Legal Doctrine*. Louisiana Law Review.

- 18.) Papirtis, V., Karulaitytė–Kvainauskienė, I. (2005). Kai kurie civilinių teisių gyvumo ypatumai taikant prevencinį ieškinį. *Jurisprudencija*, 2005, t. 69(61); 99–106.
- 19.) Cheng, B. (1953). *General Principles Of Law as Applied by International Courts and Tribunals*. Cambridge: Cambridge University press.
- 20.) Norkūnas, A. (2003). Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija*, 2003, t. 42(34); 5–11.
- 21.) Brazdeikis, A. (2011). *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- 22.) Mikelėnas, V. (1996). Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (1). *Justitia*, 1996, nr. 1, p. 9-10; nr. 2, p. 12-13.

Teismų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai:

- 23.) *Paksas prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 34932/04, [2011-01-06]. ECLI: ECLI:CE:ECHR:2011:0106JUD003493204.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai:

- 24.) Generalinio advokato Maciej Szpunar išvada byloje *Bastei Lubbe GmbH and Co. KG prieš Michael Strotzer* [ESTT], Nr. C-149/17, [2018-06-06]. ECLI:ECLI:EU:C:2018:841.

Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

- 25.) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 28-1003.
- 26.) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 39-1105.
- 27.) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 14-602.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika:

- 28.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2008.
- 29.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2008.
- 30.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1066/2002.
- 31.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2004.
- 32.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220/2012.
- 33.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2006.
- 34.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355/2010.
- 35.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2003.
- 36.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2009.

- 37.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-374/2013.
- 38.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-379/2011.
- 39.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-273/2007.
- 40.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2012.
- 41.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2013.
- 42.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-359/2007.
- 43.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-660/2013.
- 44.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2011.
- 45.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-609/2008.
- 46.) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-658/2005.
- 47.) Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-312-227/2008.

SANTRAUKA

Draudimo piktnaudžiauti teise samprata ir teisinės pasekmės civilinėje teisėje

Evelina Savickaitė

Magistro darbe yra analizuojama draudimo piktnaudžiauti teise samprata bei šio draudimo pažeidimo pasekmės civilinėje teisėje, ypatingą dėmesį kreipiant į daiktinės teisės bei prievolių teisės sritis. Iš esmės šį darbą galima skirstyti į dvi dalis – pirmojoje dalyje yra kalbama apie šio analizuojamo principo įtvirtinimą bei jo genezę ne tik Lietuvos teisės sistemoje bet ir kai kurių užsienio valstybių teisės sistemose. Šiai pirminei analizei yra pasitelkti atitinkamų šalių istoriniai teisės šaltiniai bei dabartiniai, juose ieškant ir bandant išsiaiškinti, ar draudimo piktnaudžiauti teise principas buvo ir yra įtvirtintas teisės aktuose. Taip pat pirmoje magistro darbo dalyje yra analizuojama ir pati neleistinumą piktnaudžiauti teise samprata, pasitelkiant ne vieno autoriaus nuomonę. Pažymėtinas ir šio principo teisinis įtvirtinimas tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (28 straipsnis), tiek Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsniuose – 1.2. straipsnio 1 dalyje bei 1.137 straipsnio 3 dalyje, kurioje yra labiau detalizuojamas šis teisės principas. Šios analizės pagalba yra atskleidžiami ir susisteminami esminiai draudimo piktnaudžiauti teise principo bruožai.

Antrojoje darbo dalyje yra išsamiau gilinamasi į draudimo piktnaudžiauti civiline subjektine teise pažeidimo pasekmes. Šioje rašto darbo dalyje pasekmės yra atskleidžiamos per Lietuvos teismų praktiką, o labiausiai per Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis. Verta pažymėti, kad ši darbo dalis taip pat turi savo struktūrą, t.y. joje bylos yra tikslingai grupuojamos į dvi kategorijas: pirmoji nutarčių rūšis atskleidžia, kaip teismai šį principą taiko tiesiogiai, kaip juo remiasi, kokiomis aplinkybėmis yra pripažįstamas draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas. Tuo tarpu antroji teismų nutarčių rūšis atskleidžia, kaip teismai draudimą piktnaudžiauti teise principą taiko netiesiogiai, t.y. analizuojama, kuo pasireiškia netiesioginis šio principo taikymas. Visos šios analizės pagalba yra atskleidžiama teisminė taikymo praktika bei teisinės pasekmės, kurios seka pažeidus šį principą.

SUMMARY

Concept of Prohibition of Abuse of Rights and the Consequences of a Violation of This Prohibition in Civil Law

Evelina Savickaitė

The master's thesis analyzes the concept of prohibition of abuse of rights and the consequences of violation of this prohibition in civil law, paying special attention to the areas of property law and the law of obligations. Basically, this work can be divided into two parts - the first part deals with the establishment of this analyzed principle and its genesis not only in the Lithuanian legal system but also in the legal systems of some foreign countries. This preliminary analysis draws on the historical and current sources of law in the countries concerned, seeking and trying to ascertain whether the principle of non-abuse has been and is enshrined in law. Also, the first part of the master's thesis analyzes the very concept of inadmissibility to abuse the law, using the opinion of many authors. The legal entrenchment of this principle both in the Constitution of the Republic of Lithuania and in the articles of the Civil Code of the Republic of Lithuania should be noted – Article 1.2. (1) and Article 1.137 (3), which contain a more detailed analysis of the legal principle under analysis. With the help of this analysis, the essential features of the principle of prohibition of abuse of rights are revealed and systematized.

The second part of the work delves in more detail into the consequences of the prohibition of abuse of civil subjective right. In this part of the written work, the consequences are revealed through the case law of Lithuanian courts, and most of all through the rulings of the Supreme Court of Lithuania. It is worth mentioning, that this part of the work also has its own structure - cases are purposefully grouped into two categories. The first type of order reveals how the courts apply this principle directly, how it is based on the circumstances in which a breach of the prohibition on abuse of rights is recognized. Meanwhile, the second type of court rulings reveals how the courts apply the principle of prohibition of abuse of rights indirectly to a specific situation, and analyzes the implications of the indirect application of this principle. All this analysis reveals the case law and the legal consequences of a breach of the principle in question.